

teix Dostoievski, en una carta, diu que "potser el monjo rus no doni una refutació suficient de l'ateisme d'Ivan". "Emolo i em pregunto si ha de ser suficient aquesta resposta. Més encara perquè no és directa, només respon indirectament, punt per punt, a les proposicions expressades abans". Al llibre "El pro i el contra", en el qual Ivan Karamàzov argumenta amb gran vigor i perspicàcia el seu ateisme, segueix el llibre "Un monjo rus", on l'estàrets Zòsim respon indirectament.

La qüestió principal la planteja Fiódor Karamàzov als seus fills Ivan i Alexei, en presència del seu fill natural Smerdiàkov. Diu Fiódor a Ivan:

"--Però digues d'una vegada, ¿hi ha Déu o no? Només vull que responguis seriosament. .

"--No. No hi ha Déu.

"--Alioixa: ¿hi ha Déu o no?

"--Sí. Hi ha Déu.

"--Ivan ¿hi ha immortalitat? Per petita, per modesta que sigui.

"--No, no n'hi ha.

"--¿Cap?

"--Cap.

"--Es a dir, un zero absolut... ¿o n'hi haurà una miqueta?

¿Per què no n'hi hauria una miqueta?

"--Un zero absolut.

"--Alioixia: ¿hi ha immortalitat?

"--Sí.

"--Déu i immortalitat, ¿les dues coses?

"--Sí: ^{la} ~~Déu respon sobre~~ la immortalitat *feita en Déu*.

"--Mmmm... Em penso que és l'Ivan qui hi toca més. !Senyor, ~~però~~ pensa quantes energies aquesta falòrnia ha costat a l'ho-

me, en pura pèrdua, d'ençà de milers i milers d'anys? ¿Qui es burla així de la humanitat? ¿Qui, doncs? Ivan, per darrera vegada i categòricament: ¿hi ha Déu, sí o no?

"--No, per darrera vegada.

"--Doncs, ¿qui es bur^{la} del món, Ivan?

"--~~Probablement~~ ^{Potser} el diable-- ^{va riure,} ~~perquè~~ Ivan, ~~amb sarcasme.~~

"--¿El diable existeix?

"--No, no existeix.

"--Pitjor que pitjor. !No sé pas què li hauria fet jo, al primer fanàtic que es va empescar aquesta falòrnia de Déu! Llenjar-lo seria poc...

"--Sense aquesta falòrnia, no hi hauria hagut civilització.

"--¿De debó? ¿Sense Déu?

"--Sí. I no hi hauria hagut conyac, ^{aquest conyac que jo li he} ~~caldrà tornar a la bo-~~
~~tella~~ ^{de trens de l'avant}."

Aquesta qüestió de l'existència de Déu no és, a Els germans Karamazov, una qüestió acadèmica. Torna a aperèixer el "Si Déu no existeix, tot és permès" de Raskòlnikov. Diu a Els germans Karamàzov Piotr Alexàndrovitx:

"Fa cinc dies(...) Ivan declarà solemnement en el transcurs d'una reunió que res del món no obligava l'home a estimar els seus semblants, que no existia cap llei natural que li manés d'estimar la humanitat; que si l'amor havia regnat fins ara damunt la terra, era degut no pas a cap llei natural, sinó únicament en la creença de la gent en la immortalitat. Afegia, entre parèntesis, que tota llei natural descansa en la fe, i que si desapareixés en l'home, no sols l'amor s'estroncaria en ell, sinó fins i tot la força de continuar la vida en aquest món. I encara més, no hi hauria ^{llavors} ~~cap força~~ res d'immoral, tot resultaria lícit, sense exceptuar l'antropofàgia. No és tot, encara: va acabar afirmant que per cada individu --per exemple, nosaltres,

ara-- que no cregués en Déu ni en la immortalitat, la llei moral de la natura humana hauria de quedar immediatament cegada del tot, és a dir, ser la cara oposada a la llei religiosa anterior; i que aleshores l'egoisme, fins i tot el crim, no tan sols resultaria lícit, sinó reconegut com a necessari, com una llei raonable i ~~no~~ gairebé com la més noble de totes. Segons aquesta paradoxa, ja podeu jutjar de la resta, senyors (...)

"--Permeteu-- exclamà de sobte Dmitri Fiodorovitch--, ¿és ho he entès bé? "La criminalitat no sols hauria de considerar-se lícita, sinó reconeguda com la llei més necessària i més raonable de cada ateu". ¿Es ben bé això?"

Es precisament quan Ivan Karamàzov ha explicat al seu germà Alioixa la llegenda del gran inquisidor que aquest li pregunta:

"--¿Es a dir, que "tot és permès"? ¿Es això?"

"Ivan arrufà les celles i es tornà estranyament pàl·lid".

"--Ah! Ahir vas caçar al vol aquesta paraula, aquesta paraula que va ofendre tant Miússov ... i que Dmitri repetí tan ingènue-ment. Sigui; "tot és permès" des del moment que ho he dit. No en retracto".

En la primera part, Dostoievski ha presentat els seus personatges principals: el pare Karamàzov, els seus quatre fills, i el monjo ~~estàrets~~ Zòsim. I, entre els secundaris, un que tindrà certa importància en el debat ideològic i vital, Ràkhitin. Els dos principals personatges femenins, Grúixinka i ~~Katerina~~ ^{Katerina}, tenen, com la majoria de les vegades a les novel·les de Dostoievski i malgrat l'encert amb que siguin dibuixades, un paper més accidental que els seus oponents masculins, perquè no arriben a ser, com oltre d'aquests, l'encarnació d'una idea.

El pare Karamàzov és un home disbauxat, violentament apallascat a vegades però no mancat de patetisme i de preocupacions trascon-

dents. Socialment, "havia començat gairebé amb no res", però ^{ve} "els seus interessos amb profit si bé sempre deshoquetament". S'havia casat amb la filla d'un noble i s'apoderà dels vint-i-cinc mil rubles d'ella. El terratinent que no treballa, Fiodor Karamàzov, està enfrontat amb el seu fill Dmitri, i els motius de l'enfrontament són una dona --Grúixinka-- i uns diners. ^{que ~~havia~~ li estava a Dmitri. Aparent} ~~Dmitri~~ és un sensual i un "cor ardent". Antic oficial que es confessa poc instruit però que cita versos i parla amb una evident força poètica. És l'home contradictori que personifica aquestes paraules seves: "els extrems es toquen, les contradiccions viuen aparellades". Dmitri viu en ^{en una confusió a l'adolescència per un costat i per l'altre a la adultesa; l'altre costat, el de la} un remolí --Grúixinka, ~~la necessitat de diners~~, la necessitat de diners, l'enfrontament amb el seu pare--, però allò que el caracteritza és el duel entre el diable i Déu, i el cor humà és el camp de batalla". Seves són les famoses paraules: "l'home ^{amb l'...} és massa ampli, jo voldria ^{reduir-} gir-lo". Tot això viscut amb una passió que en diu karamazoviana en el seu diàleg amb Alioixa: "Veuràs, sóc un Karamàzov. I quan rodolo pel precipici, rodolo de dret, amb el cap davant; m'agrada caure així, trobo bellesa en aquesta caiguda. I del fons de la vergonya entono un himne. Sóc un maleït, un vil, un degradat, però beso l'orla de la túnica perquè en ella s'hi amaga el meu Déu; camino per la carretera del diable, però sóc el Teu fill, Senyor, i T'estimo (...) La sensualitat és una cosa terrible i esgarripfosa. Terrible, perquè és indefinible, ningú no la pot definir, perquè Déu només ha creat enigmes. (...) !Quants misteris esdabormeixen l'home! Penetra'ls i torna intacte. Així la bella. No puc suportar que un home de gran cor i d'alta intel·ligència comenci per l'ideal de la Madona i acabi amb el de Sodoma. Però el més esgarripfós és que, portant dins el seu cor l'ideal de Sodoma, no renegui el de la Madona; !i que segueixi cremant per aquest com en els seus tendres anys d'innocència! (...) Cada u parla d'allò que el fa sofrir". I és pel camí del sofriment, pel ^{qual} ~~que~~ Dmitri anirà i creurà veure la salvació, la seva i la de tothom.

Le orgull,

Ivan Karamàzov també sofreix, però el seu sofriment és un altre. La seva rebel·lió té un antecedent ^{en} ~~en~~ la d'Hipòlit a "Idiota", però si la d'aquest estava basada en ~~l'oposició~~ l'oposició a ~~una~~ una naturalesa asburda i cruel que feia morir Jesús i que a ell el condemnava, adolescent, a morir tuberculós i només li deixava com a acte lliure el suïcidi, la rebel·lió d'Ivan és encara més complexa i, per dir-ho així, més desinteressada. Si Dmitri té grandesa, no en té menys Ivan. També aquest, com Dmitri, fa objecte de les seves confidències al més jove ^{dels germans,} ~~de la família,~~ Alíoixa. Li diu: "No és Déu qui rebutja, sinó la creació; vet aquí el que refusa a admetre". A la creació hi ha sofriment. Ivan es pregunta si els éssers no han estat creats perquè sofrissin. Per donar més força als seus arguments ^{ph. 10} deixa de banda el dolor dels animals, després (el de les persones grans. "No parlo dels sofriments ~~de les persones~~ dels grans; han menjat la fruita prohibida,; !que el diable se'ls emporti! Però, !els nens! (...) Tota la ciència del món no val les llàgrimes d'un nen". Explica amb detall i passió les tortures infligides a uns nens --es tracta de fets dels quals Dostoievski va tenir notícia--. Després de la narració d'aquests fets esborronadors diu a Alíoixa: "

"Però els nens, ¿què en farem? No puc resoldre aquest problema. Si tothom ha de sofrir a fi de contribuir amb el seu sofriment a l'harmonia ~~eterna~~ eterna, ¿quin és el paper dels nens? Un no comprèn ¿què també ells han de sofrir, en nom de l'harmonia. ¿Per què han de ~~servir~~ servir de materials destinats a preparar-la? Comprèn bé la solidaritat del pecat i el càstig, però no es pot aplicar als petits innocents, i si veritablement són solidaris de les malifetes dels seus pares, és una veritat que no és d'aquest món i que jo no ^{arrib} ~~arrib~~ a comprendre. Un mal bromista objectarà que els nens es fan grans i pecaran, !però no s'havia fet pas gran aquell nen de vuit anys esqueixat pels gossos! Alíoixa, jo no blasfemo, ~~no~~ Comprèn com s'estremirà l'univers quan ~~se~~ el cel i la

(Ewa)

(s'uniran en un crit d'alegria, quan tot al·lò que viu o ha viscut proclamarà: "Tu tenies raó, Senyor, ara els teus camins ens són revelats!", quan el botxí, la mare, el nen, s'abraçaran i declararan amb llàgrimes: "Tu tenies raó, Senyor...") Llavors sens dubte la llum serà feta i tot quedarà explicat. Però vet aquí el problema: aquesta és una solució que precisament no puc admetre. I prenc les meves mesures al respecte, en tant que encara sóc ~~la terra~~ damunt la terra (...) Mentre encara hi sóc a temps, em refuso a acceptar aquesta harmonia superior. Pretenc que no val una llàgrima de nen, d'aquesta petita víctima que es donava cops al pit i pregava al "bon Déu" que la socorregués, des del seu racó infecte; no les val de cap manera, ja que aquestes llàgrimes no han estat redimides. Mentre sigui així, que no en parlin d'harmonia. Ara bé, ¿com redimir-les? És impossible. Els botxins sofriran a l'infern, diràs tu. ¿Però de què servirà aquest càstig si els nens també han passat el seu infern? I d'altra banda, ¿què val aquesta harmonia que necessita un infern? Vull el perdó, l'abraçada universal, la supressió del sofriment. Si el sofriment dels nens serveix per arrodonir la suma de dolors necessaris per a l'adquisició de la veritat, afirmo des d'ara que aquesta veritat no val un preu tan alt. No vull pas que la mare perdoni el botxí; !ella no hi té dret! Que li perdoni el seu sofriment de mare, però no el que ha sofert el seu fill ^{esquemat} ~~enfront~~ pels gossos. I fins si el seu fill perdonés, ella no hi tindria dret. Si el dret de perdonar no existeix, ¿què en queda, de l'harmonia? ¿Hi ha ~~algú~~ al món ningú que tingui aquest dret? És per amor a la humanitat que no vull aquesta harmonia. Prefereixo guardar-me els ^{meus} sofriments sense redimir i la meua indignació persistent, !fins si m'equivo-co! D'altra banda, han inflat massa aquesta harmonia, l'entrada costa massa cara per nosaltres. !M'estimo més tornar el bitllet! Com a home honrat, fins estic obligat a tornar-lo el més aviat

possible. I és això el que faig. No refuso pas d'admetre Déu, però ~~no~~ respectuosament li torno el bitllet.

"--Però això és revoltar-se (...)

"--(...) ¿Es que ningú pot viure revoltat? I bé, jo hi puc viure. Respon francament. Imagina't que els destins de la humanitat són entre les teves mans, i que per fer la gent definitivament feliç, i procurar-los per fi la pau i el repós, calgués ~~donar~~ tortura? encara que només fos a un ésser, aquell nen que es donava cops al pit amb la seva maneta; que calgués fundar sobre les seves llàgrimes la felicitat ~~eterna~~ futura. ¿Hi consentiries, en aquestes condicions? (...)

"--No. No hi consentiria.

^{Llavors,}
"--~~Alíoxa~~, ¿pots admetre que els homes consentíssim a acceptar aquesta felicitat al preu de la sang d'un petit màrtir?"

"--No. Jo no ho puc admetre. !No puc admetre que els homes hi consentissin! -- va respondre Alíoxa amb els ulls llamejants."

Alíoxa, ^{després} ~~després~~, després de la punyent argumentació d'Ivan, esmenta Jesucrist, i Ivan li contesta explicant l'argument d'un poema que ha somiat d'escriure: és "El gran inquisidor". Aquest poema és prou conegut i ha estat molt comentat, però difícilment es pot ²compendre bé si se l'aïlla del seu context. El diàleg d'Ivan amb Alíoxa parteix d'un punt: hi ha sofriment i els homes no tenen prou amor per vencer-lo. Això pensa Ivan, que al mateix temps és un admirador de Crist: "A parer meu, l'amor de Crist pels homes és un miracle, impossible ~~de realitzar~~ que es realitzi a la terra. Crist era Déu i nosaltres no som déus". Ivan que té dins també el seu pro i contra, a vegades es declara ateu i a vegades no, com aquí afirma que Crist és Déu. Seguidament exposa tota la seva argumentació per rebutjar l'harmonia universal ~~proposada~~ segons ell interpreta la dogmàtica cristiana. Com a única raó

Alloixa li recorda Jesucrist, el "ser que pot perdonar-ho tot". Es aleshores quan Ivan explica la llegenda del gran inquisidor, la conseqüència de la qual és que l'exemple de Crist és admirable, però que per una banda ha estat traït, i per l'altra Ivan dubta que pugui ser seguit pels homes: ~~l'home~~ aquell amor que és un miracle, "impossible que es realitzi a la terra", i ~~l'home~~ ell que diu que rebutja aquella harmonia precisament per "amor a la humanitat". El poema del gran inquisidor és en bona part, doncs, una resposta a la rèplica ^{d'Alicia} ~~d'Ivan~~, i així s'ha d'entendre i no aillant-lo del context. ← (de la pàg. 10)

Aquest és l'argument del poema no escrit. El dia després que s'ha celebrat a Sevilla un gran auto de fe, Jesús s'apareix i el poble ~~l'auto de fe~~ el reconeix i s'amuntega darrera seu. ~~També reconeix el gran inquisidor~~ Jesús cura un cego, ressucita una noia. El gran inquisidor, un cardenal vellíssim, el ~~re~~ reconeix també i el fa detenir pels guardes. A la nit, el gran inquisidor visita Jesús a la presó. Tot el cos del poema són els retrets que el cardenal dirigeix a Jesús; li diu que no té dret a tornar i que ells, els seus seguidors i representants oficials, han corregit i canviat l'obra de Jesús. L'inquisidor ^{l'}acusa sobretot ~~de~~ de defensar la llibertat. "Tu posaves aquesta llibertat de la fe per damunt de tot, fa quinze segles". Però l'inquisidor diu que ells i els seus han suprimit la llibertat per ^{tre de fer} ~~ser~~ feliços als homes. "Perquè és ara per primera vegada que podem pensar en la felicitat dels homes. Els homes per naturalesa són rebels: ¿com uns rebels podrien ser mai feliços?" El gran inquisidor recorda les tres temptacions de Jesús al desert, i diu, al capdell, que era el dimoni qui tenia raó.

Pel que fa a la primera temptació exclama: "Tu, Tu no vas voler privar l'home de la seva llibertat, i vas refusar, estimant que la llibertat és incompatible amb l'obediència comprada amb

ala pàg. 101

La revolta d'Ivan Karamàzov en aquest passatge --després ~~hi haurà~~
~~que exposar la seva posició~~ corresponent a un al/ caldrà referir-se
a una altra posició seva exposada en una altre poema, el "Cataclisme
geològic"-- és una revolta d'origen ètic que es troba amb matisos
en altres personatges de Dostoievski i que farà una gran carrera en
el món modern: en nom del sofriment ^{dels homes} ~~es refusa Déu~~ del dolor en la
creació, es refusa Déu. "L'única excusa de Déu és que no existeix",
escriurà Albert Camus, lector de Dostoievski i adaptador teatral de
Els dimonis. Tan se val que Ivan digui que admet Déu; el refusa en
nom dels homes, víctimes de la creació, per tenir encara més força
~~el~~ refusa en nom del sofriment dels nens innocents. Una "indignació
persistent" ^{un ressentiment davant aquella força creadora} li fa rebutjar una "harmonia que necessita d'un infern".
~~La possible objecció a aquest rebuig, Jesucrist, ha estat traïda~~
~~pels seus fidels, com ho demostra el poema del gran inquisidor.~~
I qui va representar un amor que no solament manca sino que és ul-
tratjat en la creació, és a dir Jesucrist, ha estat traït pels seus
fidels, com ho diu el poema del gran inquisidor. S

pans". Segons l'inquisidor, els homes acabaran posant la llibertat "als nostres peus dient: Feu-nos esclaus, però atípeu-nos". Jesús, diu l'inquisidor, hauria pogut calmar "el neguit etern de la humanitat --individus i col·lectivitat--, és a saber: ¿Davant de qui ajupir-se? Perquè no hi ha per a l'home que s'ha quedat lliure cap neguit més constant i poderós que el de buscar un ésser davant qui ajupir-se". Però Jesús va refusar de ser l'ésser "a qui delegar aquest do de la llibertat que l'infeliç adquireix naixent (...), has ~~refusat~~ rebutjat l'única bandera infal·lible que t'oferien i que hauria ajupit incontestablement tots els homes davant Teu: la bandera del pa terrenal". "Volies ser lliurement estimat, voluntàriament seguit pels homes carnals. En comptes de la dura llei antiga, l'home, d'ara endavant, havia de discernir amb el cor lliure entre el bé i el mal, sense altra guia que la teva imatge; és que no p/veies que l'home rebutjaria al capdall i fins discutiria la teva imatge i la teva ~~libertat~~ ^{estat d'home} veritat, ~~estat d'home~~ (sota el feix terrible: la llibertat d'escollir?" En respectar la llibertat de l'home, en deixar-lo així en incerteses i neguits, Jesús preparava la ruïna del seu reialme, diu l'inquisidor.

Sobre la segona temptació retreu a Jesús que rebutgés el miracle que els àngels el salvarien si es llançava daltabaix del temple. I l'home busca el miracle. "No ho vas fer perquè no volies esclavitzar l'home amb un miracle; desitjaves una fe lliure, no inspirada pel meravellós. Et calia un lliure amor, i no els transports servils d'un esclau terrificat. En això encara, et feies una idea massa alta de l'home, perquè són esclaus, per més que hagin estat creats rebels".

Pel que fa a la tercera temptació, l'inquisidor també li retreu a Jesús la seva resposta al dimoni. "Fa justament ~~vuit~~ segles que vam rebre d'ell aquell últim do que Tu vas rebutjar amb indignació quan ell et mostrava tots els reialmes de la terra; ^{nosaltres} (hem acceptat

~~Per altra banda~~ Roma i el glavi del Cèsar, i ens hem declarat t els únics reis damunt la terra, per bé que fins ara no hem tingut temps encara de perfeccionar la nostra obra". Continua l'inquisidor: "No obstant, Tu hauries pogut prendre el glavi del Cèsar alleshores". L'inquisidor afirma que ells han corregit l'obra de Jesús, que descompararan l'home del pes de la llibertat, els donaran pa, encara que sigui prenent el pa guanyat pels homes amb el seu treball, organitzaran autoritàriament la vida dels homes, ^{insu l'home} obediènts, sotmesos i feliços, "bressant-los amb la non-non d'una recompensa eterna en el cel", quan l'inquisidor i els seus saben que els homes, aquests febles rebels, només trobaran la mort en el més enllà. L'inquisidor no vol que Jesús destabi aquesta obra: "Demà, jo et cremaré".

^{Per altra banda} ~~Al capdavant~~ la llegenda del gran inquisidor continua ^{també} l'argumentació de Mishkin i de Xàtov sobre el catolicisme romà, traïdor de Crist. Com passa a L'idiota, on les opinions de Mishkin són contradites o matisades per alguns dels seus oients, Alicixa diu que això no és aplicable a tota Roma "sinó només als pitjors elements del catolicisme, els inquisidors, els jesuïtes", i que el poema d'Ivan és "un elogi de Jesús i no un blasme... com tu volies". Això és cert: com l'inquisidor, Ivan no creu en Déu i admira Jesús, però ja ha dit que ~~el~~ ^{de Crist} amor no es realitzable a la terra. Si Mishkin i ~~en certa manera~~ Xàtov pensen que el Crist traït pel catolicisme pot ser seguit fidelment per la ortodòxia russa, això no ho creu Ivan Karamàzov: Jesús és admirable però no pot ser seguit per ningú. La llegenda del gran inquisidor es presenta així, també, com una resposta a l'argument d'Alicixa sobre el sofriment ^{aquí} quan diu que hi ha un Essser ~~que~~ que té el dret de perdonar. També per Ivan, encara que no ho digui, el quadro de Holbein representa la desfeta de la humanitat: Jesús mort i el seu amor ^{esta} impossibilitat que es realitzi a la terra.

Ivan Karamàzov no s'ajuntarà amb l'inquisidor "àvid ~~de~~

del poder amb vista només dels béns terrenals", tornarà el seu bitllet a Déu perquè no pot acceptar la creació amb tot el seu sofriment, tindrà una nostàlgia de Jesús i en certa manera voldria que fos Déu, però no hi creu ni creu que el seu amor pugui transformar el món dels homes. La conseqüència: "tot és permès".

Aquell a qui l'actitud d'Ivan convenç és el fill natural de Fiodor Karamàzov, Smerdiàkov. Aquest veu que Ivan arriba a desitjar la mort ~~del pare~~ del pare de tots dos: "Vostè desitjava ardentment la mort del seu pare... Era incapaç de matar, però desitjava que un altre ho fes". Smerdiàkov ha tret conseqüències del parer del seu admirat Ivan: "Si Déu no existeix, no hi ha virtut, i a més és inútil. Aquest és el raonament que em vaig fer". Ivan s'interroga: "¿Desitjava fins a aquest punt la mort del meu pare? (...) Sí, llavors jo desitjava això, !és cert! !Vaig voler l'assassinat! ¿El vaig voler?" Més tard, ^{quan Smerdiàkov s'ha suicidat, Ivan Karamàzov es demana} davant el tribunal que jutja el seu germà Dmitri i abans de caure en l'atac i la malaltia sobre el desenvolup de la qual la novel·la manté la incògnita; ~~Ivan Karamàzov exclou~~ "Es ell (Smerdiàkov) qui va matar el meu pare, no és pas el meu germà. Ell el va matar i jo el vaig incitar... ¿Qui no desitja la mort del seu pare?" --paraules que molts comentariistes han relacionat, alhora, ^{amb} ~~amb~~ els possibles sentiments del propi Dostoievski i amb les modernes teories psicoanalítiques sobre "la mort del pare".

Però la pregunta d'Ivan Karamàzov no s'adreça només al jurat, sinó a ell mateix, com totes les seves. Així, després que Smerdiàkov li ha revelat a ell (i al lector) el secret del que va passar a casa dels Karamàzov la nit de l'assassinat, Ivan s'enfronta amb algú que no sap ben bé si és el diable, una al·lucinació o bé una part d'ell mateix: "Tu no existeixes, tu ets jo mateix i res més". L'interlocutor li repeteix el text ~~del poema~~ d'un altre poema d'Ivan Karamàzov, el "latadime sedòic":

"A parer meu, no s'ha de destruir res, si no és la idea de Déu en l'esperit de l'home: veu aquí per on cal començar. !Oh, els cegos,

no comprenen res! Quan tota la humanitat professarà l'ateisme... l'antiga concepció del món desapareixerà, i sobretot l'antiga moral. Els homes s'uniran per esbrinar la vida i extreure'n tots els plaers possibles, únicament plaers d'aquest món. L'esperit humà ~~seu~~ s'enlairarà fins a un orgull titànic, i allò serà la humanitat deificada. Triomfant sempre ~~per~~ i sense límits de la naturalesa per la ciència i l'energia, l'home, per això sol, sentirà constantment un goig tan intens que substituirà les esperances del goig celeste. Cada u sabrà que és mortal, sense esperança de resurrecció, i es resignarà a la mort amb un orgull tranquil, com un déu. Per orgull, s'abstindrà de rondinar sobre la brevetat de la vida i estimarà els seus germans ^{d'una manera} desinteressada. L'amor no procurarà més que un goig molt breu, però el sentiment mateix de la seva brevetat en reforçarà la mateixa intensitat, en la mateixa proporció que en altre temps es dispersava en esperances d'amor etern, d'ultratomba..."

Ivan no vol que li recordin tot això, però el seu interl.locutor continua amb allò que pensava el "jove filòsof". Aquest es preguntava si tal època arribaria mai, o trigaria molt en arribar, donada la imbecilitat de l'espècie humana, i ~~es~~ es responia que si un individu tenia consciència de la veritat podia ordenar la seva vida d'acord amb els nous principis, i en aquest sentit tot li seria permès. "Més encara ~~es~~ : fins si tal època no hagués d'arribar mai, com que Déu i la immortalitat no existeixen, és permès a l'home nou de tornar-se un home-déu, encara que fos únic al món" (cal recordar aquí el Déu-Home i l'Home-Déu del diàleg entre Kirílov i Stavroguin a Els dimonis). Continua l'interl.locutor d'Ivan: "D'ara endavant podria, amb cor lleuger, afraugar-se de les regles de la moral tradicional, a les quals l'home està subjecte com un esclau (...) "Tot és permès": I vet-ho aquí, això és tot! Tot plegat, molt bonic; només, si algú volgués fer trampa,

¿en nom de què li imposaries la sanció de la veritat? Però el nostre rus contemporani és fet així: no es decidirà mai a forçar la veritat si no existeix aquesta sanció, de tant que estima la veritat..."

Es cert que Ivan Karamàzov estima la veritat. ^{i voldria que els homes fossin felicitats} També ^{de la} ~~estima~~ ^{hàf.} Dmitri, el sensual, i es planteja semblants temes: l'existència de Déu, el sofriment al món, l'ètica de la conducta i la responsabilitat personal. Després de la mort del seu pare, que ell ignora, va a Mokroie seguint Grúixinka. La gran festa ~~de la~~ nocturna dels dos és interrompuda pels funcionaris que comencen la instrucció del ~~cas~~ ^{contra} Dmitri ^{com a sospitós de l'autor de l'assassinat i el robatori} i se l'enduen detingut. Però, en un descens de l'interrogatori, Dmitri s'adorm i té aquest somni: ^{viatja amb ell} ~~per l'estiba, un dia de vell.~~ ~~tanmateix, sense cap relació amb les circumstàncies.~~ Viatjava per l'estepa, a través d'una comarca on havia estat en altres temps, quan servia a l'exèrcit. Un mujic el conduïx en telega a través de la planícia fangosa. És fred, deuen ser els primers dies de novembre, ~~la neu va caient a grosses volves que es fonen a l'acte.~~ (...) "S'atansen a un poble; ja en veuen les isbes negres, molt negres, la meitat han cremat, només s'aguanten dretes les vigues carbonitzades. A la carretera, a l'entrada del poble, una colla de dones s'estan arrellanades, molt magres, descarnades, amb la cara molt colorada. N'hi ha una, arran del camí, alta i ossosa, d'uns quaranta anys --ho sembla, però potser només en té vint--; la seva cara és llarga i xi-xarreïda i duu als braços una criatureta que plora; deu tenir la lllet estroncada; duu els pits descoberts i semblen escorreguts, assecats... i la criatura plora, plora sense parar, allargant els seus bracets nus, els seus punys blavosos de fred.

"--^(Dmitri) Per què ploren? ¿Per què ploren?-- pregunta Mitia, quan la telega passa a prop d'elles al galop.

"--Es el vailet-- respon el cotxer--, és el vailet que plora.

"I a Mitia li xoca que digui, a la manera dels mujics, 'el vailet' en comptes de 'la criatura'. Això li agrada, li sembla més piadós...

ale hñt.

L'Ivan Karamàzov del "Cataclisme geològic" és un home que es proclama ateu i encara antiteista: "s'ha de destruir Déu en la consciència de l'home. D'això naixerà una humanitat defficada, que estreurà d'aquest món tots el plaers possibles, que triomfarà amb la ciència, ~~que~~ ^{que} estimarà els seus germans amb un amor desinteressat i no es dispersarà en esperances d'ultratomba. Es tot un programa de diferents humanismes ateus que el segle XX i el XX coneixeran. Aquí, ^{Ivan:} encara que Ivan es molesta que el seu interl.locutor li recordi aquestes idees, confiava que alguna mena d'amor real pogués establir-se a la terra sense Déu, i el "Cataclisme geològic" és, en els punts esmentats, un text que amb els matisos que sigui resulta ben viu ^{amplis} en ~~en~~ ^{en} sectors del món d'avui i que ~~no cal dir que~~ ^{molt vegades} té una clara dimensió social de caire progressista. Si Ivan Karamàzov, com Kirílov, se'ns apareix amb indubtable grandesa, no és només per la força dels seus arguments, sinó per aquell sentiment i desig d'alliberament dels homes. § En l'Ivan de la conversa amb el seu germà Alioixa apareix més clarament el dubte que els homes siguin capaços de fer neixer aquell amor desinteressat entre ells: més que triomfant la humanitat apareix com a víctima i s'accentua el tema de la solidaritat amb els qui sofreixen. §

"--Però, ¿per què plora?-- pregunta obstinadament ~~el~~ Mitia--.
¿Per què duu els bracets nus, per què no l'abri men?

"--Està gelat, aquest vailet; els seus vestits estan gelats i ja no escalfen.

"--¿Com pot ser això?-- pregunta ~~el~~ Mitia, estupefacte.

"--Com que són pobres, vet-ho aquí; i les seves isbes estan cremades, no tenen pa ni farina.

"--No, no-- ~~no~~ Mitia, que no ho acaba d'entendre--; sigui'm per~~què~~ ^{s'} aquestes ~~de~~ aventurades, estan dretes, per què aquesta misèria, aquest vailet, per què l'estepa està pelada, per què aquesta gent no s'abracen ni canten alegres cançons, per què són tan negres, per què no donen de menjar al vailet...

"Prou sent en ell que les seves preguntes són ^{s'}stúrides, però no es pot estar de fer-les i de pensar que té raó; també sent un entendriment que s'empara d'ell, que està a punt de plorar; voldria consolar el vailet i la seva mare, la dels pits escorreguts, eixugar les llàgrimes de tothom, i això tot'seguit, sense aturar-se davant de cap obstacle, amb tota la vehemència d'un Karamàzov".

Dmitri reacciona així després d'aquest somni: "S'atansa a la taula i declararà que firmaria tot el que volguessin.

"--He tingut un somni bonic, senyors-- digué amb una veu estranya, amb la cara il·luminada d'alegria".

En el seu somni Dmitri es planteja els mateixos problemes que Ivan: el sofriment en el món i més encara el dels nens. Es pregunta "per què" i voldria eixugar les llàgrimes de tothom. Davant el sofriment dels altres Ivan es rebel·la i torna el bitllet: no vol acceptar la creació. Dmitri reacciona d'una altra manera: parteix de la culpabilitat de tothom. Aquesta reacció es troba ja insinuada en altres novel·les de Dostoievski i és un dels temes centrals de Els germans Karamàzov. Dmitri es sent personalment responsable

d'haver col.laborat al sofriment en el món amb les seves raixes de violència i sensualitat; ~~he~~ ^{hi ha juntes i s'ha} no ha matat el seu pare però ~~l'ha~~ ^{s'havia dit} agredit físicament; ~~he pensat a dir~~ : "Vet aquí el meu rival, i el botxí de la meua vida"; ha maltractat el pobre capità Snièguirov davant el filllet d'aquest... Però no són només d'aquests i d'altres fets dels que s'acusa, ~~mentres~~ Quan està detingut i el jutgen ho ~~confessa~~ confessa al seu germà Alioixa:

"Germà, he sentit néixer en mi, d'ençà que van detenir-me, un nou home; !un home nou ha ressucitat! Ja existia en mi, però no s'hauria revelat mai sense el llamp que em va caure a sobre. !què m'importa haver de cavar durant vint anys a les mines! No m'esglaiava, és una altra cosa el que temo ara: !que aquest home ressucitat es retiri de mi! També a les mines pot trobar-se, en un presidiari i en un assassí, un cor d'home pot entendre-s'hi, !perquè també allà es pot estimar, viure i sofrir! (...) N'hi ha centenars i tots som culpables amb ells. ¿Per què he somniat aleshores alò del 'violet', precisament aleshores, en un moment com aquell? Era una profecia. Jo aniré a Sibèria a causa del 'violet'. Perquè tots som culpables amb tots. Tots som 'violet', n'hi ha de grans i de petits. Jo hi aniré per ells, cal que algú s'abnegui per tots. No he matat el meu pare, però accepto l'expiació. És aquí, entre aquestes parets infamants, que he pres consciència de tot això. N'hi ha molts, a centenars, sota terra, cavant a les mines. Sí, formaren la cadena, privats de llibertat, però en el nostre ^{dolor} ~~cor~~ ressucitarem a l'alegria, sense la qual l'home no pot viure ni Déu existir, perquè és All qui la dóna, és aquest el seu gran privilegi. !Senyor, que l'home es consumeixi en pregària! ¿Com podria viure sota terra sense Déu? En Rakitin menteix: si traiem Déu de la terra, !el tornarem a trobar sota terra! Un presidiari no es pot passar de Déu, !i menys encara un home lliure! I aleshores nosaltres, els homes de sota terra,

cantarem des de les entranyes de la terra un himne tràgic al Déu de l'alegria: !Visca Déu i la seva alegria divina! !Jo l'estimo!"

perquè el símbol vailet del somni no s'ha de perdre.

Dmitri ho diu clar: anirà a Sibèria per causa del «vailet», aquell nen inconegut que del seu somni. "Tots som «vailets», n'hi ha de grans i de petits". El sofriment li serà camí de redempció en aquesta culpabilitat universal. La novel·la acaba també amb la incògnita de si Dmitri --condemnat per error ^{com a assassí del seu pare} judicial-- fugirà o no, camí de Sibèria, amb Grúixinka, i aniran tots dos a Amèrica, on també els esperarà el sofriment, encara que sigui un altre que el dels presidiaris. El sofriment aliè, i especialment el dels nens, que fa que Ivan rebutgi la creació ~~segons el orientament~~, i retorni el bitllet ^{a Déu}, també colpeix Dmitri. Però aquest voldria fer alguna cosa pel vailet, la seva mare i tothom, i "sense aturar-se davant cap obstacle, amb tota la vehemència dels Karamàzov". Això és el que pensa somniant, i en despertar-se aquest propòsit és el que li fa dir que el seu somni ombrívol és ha estat ~~bonic~~ "bonic".

Però la possibilitat que Dmitri faci tot això tan vehement pel alleugerir o ~~evair~~ el sofriment dels altres, es troba, si més no, impedita pel fet que és un pres i que segurament serà condemnat.

quina acció més qui s'ha de fer que alguns no hauria pot ni de n'hi hauria?

¿Què faria Dmitri si fos lliure? ¿Quina classe d'acció pensaria o proposaria? No ho sabem ni en diu res. Ell pensa que li resta el

sofriment, compartir el sofriment i expiar la seva culpabilitat.

Cal veure'n d'un home viu;

Que aquest sofriment assumit pufui fer algun bé als altres, a part dels companys de presó, és afer ^{prou} ~~ben discutit~~ totalment discutible, a menys que tot això estigui integrat en una visió de tipus cristià sobre la comunitat ^{mística} en el sofriment. Cal que "algú s'abnegui per tots", diu Dmitri. Ivan i Dmitri voldrien un món sense sofriment, però el primer rebutja el bitllet i el segon previu un "himne tràgic" del qual no diu que desemboqui en una acció pròpiament col·lectiva. Per l'Ivan del "Cataclisme geològic", una possible felicitat s'obriria als homes quan s'alliberessin de l'idea ~~de Déu~~ ^{de Déu} per Dmitri, una possible felicitat ^{i també un home viu} quan reconeguessin Déu, i Déu com a font d'alegria, i reconeguessin la propia culpabilitat. Ni per l'un ni per

l'altre, però, això no elimina els sofriments.

Hi ha altres personatges que donen en aquests punts uns passos enllà. Els uns parteixen del tema de la culpabilitat de tots, que es troba en diversos personatges de la novel·la. Primerament en Markel, germà gran de l'estàrets Zòsim. Aquest el recorda: Markel morí als disset anys i, durant la seva malaltia, s'operà en ell una conversió religiosa, ~~perquè va traduir també en un canvi en l'actitud de duresa amb la qual tractava a vegades els seus servidors.~~ ^{llavors} Una altra ~~de les manifestacions és la de la culpabilitat de tots.~~ ^{llavors} "A les criades, quan entraven, els deia a cada instant: 'Bones dones, perquè em serviu, si no sóc digne de ser servit? Si Déu em feia la gràcia de deixar-me viure, us serviria jo a vosaltres, perquè tots ens hem de servir els uns als altres'. La mare, escoltant-lo, movia el cap: 'Fill meu, és la malaltia que et fa parlar d'aquesta manera.' Marona estimada, hi ha d'haver amos i criats, però jo vull servir els meus com ells em serveixen a mi. Encara et diré, mare, que cada u de nosaltres és culpable davant de tothom per tot, i jo més que els altres". ~~Davant la sorpresa de la seva mare,~~ ^{capteix} que li pregunta com pot ser més culpable que altres si hi ha assassins i ~~la~~ mares, i respon: "Sàpigues que en veritat cada u és culpable davant de tothom per tots i per tot. No sé com explicar-t'ho, però sento que és així, i això em turmenta". També demana perdó als ocells, "ocells ~~del~~ bon Déu... ocells alegres, ~~perquè~~ perdoneu-me, perquè jo he pecat també contra vosaltres". "Et carregues amb un bon feix de pecats", plorava de vegades la mare. "Marona estimada, és de goig i no pas de pena que ploro; tinc ganes de ser culpable davant d'ells, no puc explicar-t'ho, perquè no sé com estimar-los. Si he pecat contra tots, tots em perdonaran, vet aquí el paradís. ¿No hi sóc ja?" Abans havia dit: "La vida és un paradís on tots ens trobem, però no volem saber-ho; si no, demà tota la terra es tornaria un paradís".

¶ Tot això recorda Zòsim, quan es jove, després de bufetejar el seu

("Quin crim! (...)
assistent a l'exèrcit.) "Em veïna al record el meu germà Markel, les
seves darreres paraules a les criades: "Estimats, ¿per què em serviu,
per què m'estimeu, si no en sóc digne?" "Sí; és això: ¿és que en
sóc digne?", em vaig preguntar de cop i volta. En efecte, ¿amb quin
títol havia merescut que em servís un altre home, que era com jo
imatge de Déu? Aquesta pregunta em passava per l'esperit per primera
vegada. "Mare estimada, en veritat cada u és culpable davant de tots
i per tots, només que els homes ho ignoren,; !si ho sabessin, això
seria a l'acte el paradís!" "Senyor, ¿serà veritat --pensava tot
plorant--, ¿serà veritat que jo sóc el més culpable de tots, el més
dolent que existeix?" I així, abans d'un duel que Zòsim^{el} havia provo-
cat estúpidament, arriba també la conversió de Zòsim. Aquesta en por-
ta una altra, la del visitant misteriós, un home que havia assassi-
nat una dona i el crim del qual no fou descobert. Això li pesa i
vol confessar~~lo~~ públicament el seu crim. ^{Conversa} Parla amb Zòsim: "Parlava
com entendrit, tot mirant-me amb un aire misteriós, com interrogant-
me: "Pel que fa a la culpabilitat de cada u per tot i per tots per
tots i per tot, a part dels seus pecats, les vostres consideracions
sobre aquest punt són perfectament justes, i més sorprenent que hà-
giu pogut abraçar aquesta idea amb tanta amplitud. Quan els homes
la comprendran, serà certament per ells l'adveniment del reialme
dels cels, no en somni, sinó en realitat."

Rakitin, el seminarista ambiciós que pensa deixar el monestir,
representa una altra actitud que la d'aquests que accepten la culpa-
bilitat comú i beneeixen la creació, sense ser tampoc exactament la
d'Ivan. Com ^{apart} ell no accepta la culpabilitat però es separa d'ell en
una altra qüestió. Ivan vacil·la en condemnar la creació per raó
del sofriment i esperar en un futur millor quan els homes s'hagin
alliberat de Déu. Rakitin troba absurda la teoria d'Ivan: "No hi ha
immortalitat de l'ànima; doncs, no hi ha virtut; d'on deriva que

que tot ens és lícit" (...) !Una teoria infame! La humanitat troba en si mateixa ^ales ^aforçes de viure per la virtut, fins sense creure en la immortalitat de l'ànima, perquè la humanitat extreu virtut del seu amor a la llibertat, a la igualtat, a la fraternitat..."

Rakitin, adepte de la ciència, i que segons Ivan Karamàzov anirà a Petersburg i editarà una gran revista "en un sentit liberal i ateu (...) fins amb ^{cert}un ^{cert}vernís socialista", i col·locarà avantatjosament els seus beneficis econòmics, dicuteix amb Dmitri. Aquest conta la conversa amb a Alioixa:

"Però Déu em turmenta. Només penso ^aen això. ¿Què fer, si Déu no existeix? ¿Si en Rakitin tingués raó quan diu que no és més que una idea forjada per la humanitat? En aquest cas, l'home seria el rei de la terra, de l'univers. !Molt bé! Només, ¿com seria virtuós, sense Déu? Jo m'ho pregunto. En efecte, ¿a qui estimaria l'home, llavors? ¿A qui cantaria himnes d'agraïment? En Rakitin se'n riu. Diu que podem estimar la humanitat sense Déu. ^{Bé; només un idiota pot} Però aquest ronyós pot afirmar-ho; jo no puc ~~creure-ho~~ no comprendre-ho. La vida és fàcil per en Rakitin: "Preocupa't més aviat de l'extensió dels drets cívics o d'impedir que pugi el preu de la carn; ^{-en donar-} d'aquesta manera serviràs millor la humanitat i l'estimaràs més que amb tota la filosofia". "És --li he contestat--, és que tu, sense Déu, faràs pujar el preu de la carn, i si pots voldràs fer un ruble de cada copek". S'ha enfurismat. Però jo insistixo: ¿què és la bondat?"

de la pàg. 121
Rakitin no és presentat per Dostoievski amb gaire simpatia; ^{en} però cal veure que ~~un altre personatge de~~ ^{els germans} Karamàzov, ~~Kòlia Kassotkin, semblant idees són presentades en un altre to.~~ Kòlia és un vailet ^{de} ~~a~~ ^{de} gretze anys, intel·ligent i eixerit, ^{el llibre de} ~~la~~ quarta part de la novel·la, "Els nois", protagonitzada per la colla de nois de l'escola i que no és pas, com alguns han dit, una mena de subargument secundari,

→ a la pàg.

és un ambiciós i un intrigant. Així, les seves idees sobre la possibilitat d'estimar la humanitat sense Déu són al capdavant les mateixes que les de l'Ivan del "Cataclisme geològic", i Kaz Ivan està pintat amb molta més simpatia que Rakitin, i ambdós discuteixen malgrat la part d'acord que ~~hi~~ poden tenir. Segurament la diferent actitud de l'autor pels seus personatges s'explica perquè Rakitin és un repetidor no massa sincer d'idees d'altri, un home que va a la seva, mentre Ivan Karamàzov pertany a una altra família: la dels que es llancen de debò, sigui quines siguin les conseqüències per a ells. Cal veure també que en un altre personatge de Els germans Karamàzov, Kòlia Kassotkin, idees semblants a les de Rakiton són exposades amb un altre to per novel·lista. (punt i seguit)

Kòlia donarà una versió infantil de les idees de Rakitin, que l'ha inful·lit, i que al capdavant són una barreja, en versió dostoièvskiana, de les idees dels liberals dels anys 40 i de les dels revolucionaris dels 60, amb algun afegit "populista". Diu Kòlia als seu company Smúrov:

"--Aquesta idea és de Rakitin... una idea genial. Jo sóc socialista, Smúrov.

"--?I què és ser socialista?

"--Doncs ser tots iguals, tenir els béns en comú, eximir-se del matrimoni, escollir cadascú la religió i les lleis que més li agradin, i així tot. Tu ets massa petit per comprendre-ho".

Més endavant parla amb Alioixa Karamàzov. Kòlia li vol fer bona impressió i així ~~figueig~~ ^{parla innumerable dels seus ideals, conviccions i lletures.} ~~que sap i que ha llegit més del que veritablement sap i ha llegit.~~

"--Ja ~~saps~~ ^{sobre el} que em poso sempre al costat del poble i que m'agrada parlar amb el poble: nosaltres ens hem quedat rerassagats respecte al poble: és el meu credo. ¿Vostè se'n riu, Karamàzov?

"--No, !Déu me'n guardi! Sóc tot orelles-- respongué Alioixa amb aire d'ingenua bondat, i el susceptible Kòlia va reprendre coratge i continuà de pressa i satisfet:

"--La meua teoria, Karamàzov, és clara i senzilla: crec en el poble i estic sempre disposat a concedir-li allò que mereix; però no sóc partidari que se l'exploti ni que se l'avicii. Aquesta és una condició sine qua non..."

^{Aquesta} ~~Les~~ paraules de Kòlia sobre la fe en el poble semblen correspondre més a Dostoièvski que a Rakitin. Després Kòlia continua parlant amb Alioixa:

"--Ja fa molt de temps que ^{el} ~~us~~ tinc per una persona excepcional --murmurà altra vegada Kòlia, vacil·lant--. M'han dit ^{vostre pare} que ~~vereu~~ un místic, que ~~havia~~ viscut en un monestir... Però això no m'importa. El contacte amb la vida real ^{el} ~~us~~ curarà... És el que passa amb ca-

ràcters com el de vostè.

"--¿Què entèn pel místic?-- ¿De què he de curar-me?-- preguntà Alioixa, estranyat.

"--!Oh!... Déu i tota la resta...

"--!Com! ¿No creu en Deu?

"--No tinc res contra Déu. És clar que Déu no és més que una hipòtesi... però... reconec que és necessari per a l'ordre de l'univers i tot allò que... i que si no existís caldria inventar-lo-- afegí Kòlia, tornant-se vermell. Imaginà que Alioixa pensava que tractava de demostrar els seus coneixements i fer-li veure que era un noi instruit. (...) (fara bé; no fer de cap manera aquest paper davant seu) (...) i se sentí indignat de cop i volta.-- Confesso que totes aquestes discussions em fastiguegen--tall-a--. És possible no creure en Déu i estimar la humanitat, ¿no li sembla? Voltaire no creia en Déu i estimava la humanitat ("!Altra vegada!", pensà en si mateix).

"--Penso que Voltaire creia en Déu, encara que no molt; tampoc no crec que estimés molt més la humanitat (...) ¿Es que heu llegit Voltaire?

"--(...) ¿Per què ~~us~~ pensau que no ho he d'entendre? (...) Sóc capaç d'entendre que el Candide és una novel·la filosòfica, escrita per demostrar una idea-- en Kòlia es feia un embolic, decididament--. Sóc socialista, Karamàzov; socialista incorregible-- declararà de sobte, sense que vingués a tomb.

"--¿Socialista?-- rigué Alioixa--. Però, ¿quan heu tingut temps de fer-~~vos~~ socialista? Perquè, si no m'erro, no ténia més de traze anys.

"--(...) Es tracta de les meves conviccions i no de la meua edat, em sembla.

"--Quan serà més gran veurà la ~~influència~~ quina influència té

l'edat damunt de les idees. ~~A~~ més m'ha semblat que vostè no expressa les seves pròpies idees-- Alioixa parlava amb gran serenitat i modèstia. Kòlia l'interrompé amb calor:

"--Vejam, vostè és partidari de la obediència i del misticisme. Però ~~condinrà~~ amb mi, per exemple, que la religió cristiana només serveix perquè el ric i el poderós puguin sotmetre a esclavatge als de la ~~la~~ classe humil. ¿No és cert?

"--!Ah! Ja sé on ha llegit això, i estic segur que algú l'ha adoctrinat.

"--I, ¿per què hauria hagut de llegir-ho? Nongú no m'ha adoctrinat! Puc pensar per mi mateix... I, si tant vol, no sóc enemic de Crist... Era una personalitat humaníssima, que si hagués viscut a la nostra època s'hauria aplegat amb els revolucionaris i fins potser dirigit-los... Sobre això no hi cap dubte.

"--¿Però d'on, d'on ha tret això? ¿Amb quin boig heu ha intimat?-- va exclamar Alioixa.

"!Bé, la veritat sigui dita! Sovint he tingut ocasió de parlar amb el senyor Rakitin, però... diuen que el vell Biéliniski també s'expressava d'aquesta manera.

"--¿Biéliniski? No ho recordo pas... No crec que ho hagi escrit enlloc? (...) Heu llegit Biéliniski?

"--Miri... no, en realitat no l'he llegit, però..."

El diàleg segueix semblantment. Per bé que Alioixa Karamàxov es dolgui que un noi tan jove i amb tantes qualitats s'hagi deixat influir per "semblants absurds", les idees de Rakitin i dels mestres d'aquest, exposades per Kòlia, estan il·luminades amb una claror diferent, més simpàtica. La raó la dona Kòlia, no Alioixa. Diu aquest:

"--He llegit no fa gaire l'opinió d'un estranger, d'un alemany que viu a Rússia, sobre els joves estudiants d'avui: "Si ensenyeu

a un estudiant rus --diu-- un mapa del cel del qual, fins aleshores, no hagués mai ni sentit parlar, l'endemà us tornarà aquell mapa corregit i augmentat. Pocs coneixements i molta presumció, va voler dir l'alemany de l'estudiant rus.

"--!Exacte, completament exacte!-- cridà Kòlia, amb una riallada--. !la veritat mateixa! !Bravo per aquest alemany! Però no ha vist el costat bo, ¿no li sembla? la presumció, i bé, això és un mal de la joventut, amb el temps un se n'esmena si cal; però hi ha també l'esperit d'independència, propi dels anys joves, la gosa-dia de les idees i de les conviccions, en lloc de la seva servilitat reptant als peus de l'autoritat".

~~Alíxix~~ El diàleg, després que Alioixa li hagi retret que vulgui ser com tothom, acaba amb una mena de gran declaració d'amistat mútua. I diu Alioixa, "sense saber per què":

"--Veig, Kòlia, que serà molt desgraciat a la vida--(va dir Alioixa sense saber per què.)

"--!Ho sé, ho sé! !Com llegeix en el futur!

"--Però, en conjunt, beneirà la vida.

"--Això mateix! !Visca! Es un profeta. Ens entendrem, Karamàzov".

D'aquesta entesa ^{prevista} entre el jove i el noi que personifiquen el futur és una pista possible que tornarà a sortir a la fi de la novel·la. Però hi ha un altre fet. Kòlia beneirà la vida. És això el que cal fer, segons Zòsim, el mestre d'Alioixa. L'amor a la vida, la benedicció de la vida en conjunt és una de les peces capitals d'aquella resposta indirecta que el l'estàrets Zòsim dóna a l'argumentació d'Ivan Karamàzov. L'estàrets explica diversos fets, des de la conversió del seu germà Markel, que l'han portat a aquesta convicció. I Markel, el visitant misteriós, Zòsim, Alioixa, el mateix Dmitri diuen alguna cosa de semblant: estimar la vida. ^{A/íxix} Diu Zòsim: "Germans, no us espanti el pecat de l'home, i estimeu fins i

tot el pecador, puix que així el vostre amor s'assemblarà al de Déu, que és el més elevat dels amors. Estimeu tota la creació, i en ella ~~ada-bri-d'herba~~ tot gra de sorra; estimeu tot bri d'herba, tot raig de la llum del sol, estimeu els animals, les plantes, estimeu-ho tot. Si ho estimeu tot, descobrireu el diví misteri que hi ha a les coses, i comprendreu més cada dia, i arribareu a estimar l'univers, abastat en una abraçada amorosa".

No és que el vell Zòsim, en aquests transports seus, abans de morir, oblidí el sofriment i, com en diu lògicament en el seu llenguatge, el pecat. La resposta de ^{Zòsim} ~~Zisim~~ no és una actitud passiva: és l'amor a la vida i a tota la creació, l'amor pràctic als germans, la responsabilitat en totes les culpes, i el Crist com a llum entre tot el que l'home no arriba a comprendre.

"Certes idees ens deixen perpèllexes, i especialment davant els pecats dels homes un es pregunta si se'ls ha de dominar amb l'a-
per la força o amb l'amor humil. Decidiu-se sempre per aquest darrer perquè amb ell podríeu sotmetre tot el món. L'amor humil és una força prodigiosa, allò més fort que existeix; no hi ha res que se li assemblí". Es pregunta si el que ~~deia~~ ^{era} el seu germà de demanar perdó fins i tot als ocells no és una ^{ingenieria} tonteria infantil, i respon que potser és ingenu però té una raó d'ésser, perquè tot està relacionat, com un oceà.

"Amics meus, demaneu a Déu alegria i sigueu alegres com nens, com els ocells del cel. Que el pecat de l'home no enterboleixi ~~els~~ ^{les} vostres ~~actes~~ obres i us privi d'acomplir-les. No diguéssiu pas: "el pecat, la impietat, la corrupció són forts, mentre nosaltres som febles i sense defensa; el mal triomfarà, ofegarà el bé". !No us deixeu abatre d'aquesta manera, fills meus! Només hi ha un mitjà de salvació: pren a càrrec teu tots els pecats dels homes. En efecte, amics meus, des del moment que respondràs sincerament us sentireu responsables de tot i per tot, veureu tot seguit que això és just, i que sou culpables per tots i per tot.

Però si feu recaure en els altres la vostra peresa i la vostra indiferència, acabareu per imitar Satanàs i rondinareu contra Déu".

Aquest ~~éne~~ camí de salvació que proposa l'stàrets recorda el de Crist, ^(en dir) "pren a càrrec teu tots els pecats dels homes". Es la resposta que donà Alioixa al seu germà Ivan quan aquest li deia perquè tornava el bitllet: "Fa un moment preguntaves si hi havia un ésser en el món amb dret a perdonar, i que efectivament perdonés. Doncs sí, existeix aquest ésser, i pot perdonar-ho ^{tto}, a tots i de tot, perquè per tots i cadascú dels homes va vessar la seva sang innocent. Ho has oblidat, i en Ell es basa l'edifici i a Ell hem de dirigir el nostre clam: "Senyor, la teva saviesa és justa, perquè ens han estat revelats els teus camins".

No cal dir que, segons la concepció cristiana, Crist és innocent i pateix pels altres. En canvi, el ^{petit} carregar-se les culpes de tots ~~de noi~~ que proclamen molts personatges dostoievskians no parteix de la innocència, sinó de la pròpia culpa --encara que mai Dostoievski no es refereixi, ~~i es cur~~ explícitament, i és curiós, ~~al·ludint a la concepció cristiana del pecat original~~. Ivan Karàmàzov, que es podria sentir al·ludit en aquelles paraules del stàrets de no acceptar la pròpia responsabilitat i carregar-la sobre les espatlles dels altres, arribant així a un orgull satànic que rondina de Déu, podria respondre que els nens dels seus exemples no són culpables, sinó innocents. Hi ha aquí un punt sense explicació racional, i tal vegada ^{el cristià} Dostoievski no veia gaire clara l'explicació d'una culpa original. ^{De} tota manera, és significatiu que seguidament a aquelles paraules, l'stàrets Zòsim par es refereixi a les coses que l'home no comprén:

"!Hi ha tantes coses referents a la naturalesa humana ^{que} no ens expliquem! Que no sigui això una pedra d'escàndol, ni ua serveixi gens ni mica per justificar-vos; perquè el Jutge etern ^{us} et demanarà

del
pàg. 128,
129

Sobre aquesta consciència de culpa repetida per bastants personatges de Dostoievski, ^{alguns} ~~diversos~~ comentaristes han afirmat que hi ha un component personal: Dostoievski estava ² ~~manipulant~~ ^{maneuant} de la seva assistència al cercle dels petrahevski i d'haver format un grup conspirador amb Spetxniev: ho considerava culpes que havia merescut pagar al penal. ^{pot adduir-se} ~~Per an adduir-se~~, sobretot, ^{una} ~~les~~ cartes al general Totleben, en ~~les~~ ^{les} quals diu: "Sé que em van condemnar per idees, per teories. Però les idees, les conviccions, es ~~modifiquen~~ ^{modifiquen}, i fins i tot l'home es modifica amb el temps. ¿I per què he de sofrir ~~pels meus antics errors~~, pel que ja no existeix, ~~però~~ ^{per} allò que el temps ha canviat en mi, per què ³ ~~sofrir~~ ^{sofrir} pels meus antics errors, si ara els reconec com errors? Vull ser útil (...) Tinc la convicció que només per aquest camí (escriure i publicar) puc ser veritablement útil". Cal veure la situació en la qual aquesta carta va ser escrita. Dostoievski servia com a soldat a Sibèria; ^{la seva situació era ben difícil; estava enamorat} ~~volia sortir d'aquella situació~~ ^{proplet} deixar l'exèrcit, poder ser autoritzat a ~~tornar~~ a publicar amb el seu nom, tornar a Rússia. La carta no serà un model d'hevoisme, però és comprensible. Humilitat i habilitat s'hi barregen per aconseguir el que vol. Les restriccions de consciència, habituals en aquests casos, poden ~~maximizar~~ jugar-hi el seu paper: ¿quins eren els seus errors: haver cregut que la Rússia d'anys enrera necessitava reformes decidides o haver llegit la carta de Belinski on s'atacava el cristianisme?, ¿haver conspirat amb Spetxniev o no haver comprés prou la grandesa del poble com li va semblar descobrir a la presó? D'un text escrit en aquestes circumstàncies se'n poden treure conclusions ambigües. Per altra banda, ⁴ ~~anys~~ ^{després} més tard escriurà que els sofriments del penal no havien trencat la ~~consciència~~ ^{consciència} del deure acomplert. El Dostoievski de 1856 no era el de 1849; havia canviat, certament, però és possible de preguntar-se si són prou justificades aquelles atribucions del sentiment de culpa a les experimentades per les seves activitats polítiques. Per altra banda, cal veure que

la consciència de culpabilitat universal comença a aparèixer amb força a Crim i càstig, el 1865, i ~~se~~ hi insistirà després. En la vida de Dostoievski hi havien hagut fets que no el podien deixar insensible sobre ~~les~~ seves culpes personals: la penosa relació amorosa amb Pòlina Súslova quan encara vivia la seva primera dona, Maria Dimí-trevna, que restava malalta a Rússia; la passió del joc, un altre llarg i penós episodi de la seva vida, passió ~~extremada~~ de la qual va fer víctima Pòlina i la seva segona dona, l'abnegada Anna Grigò-rievna. I encara, com ho mostra en les seves novel·les, singu espe-cialment en el desig d'Ivan Karamàzov sobre la mort del seu pare, Dostoievski es mostra molt conscient ~~que~~ de les paraules de Crist segons les quals un pensament o un desig ~~en~~ d'una acció reprovable són tan greus com l'execució de la mateixa acció. Dostoievski podia trobar en la seva vida prou motius per ~~trobar~~ sentir-se culpable. Per altra banda, la frase russa de "tots eren culpables sense culpa" revela un estat d'esperit ben visible en diversos escriptors russos de l'època i que tradueix també ~~el freqüent senti-la~~ l'habitual sen-sació d'impotència i de culpabilitat de molts intel·lectuals, amb el seu lloc característic en l'estructura social, davant els mals i la transformació de la societat. D'aquesta sensació en participa Dostoievski, però ell ho defineix amb la culpabilitat universal (encara que, sovint, dir que tothom és culpable socialment significa també que ningú no és culpable). De tota manera, Dostoievski havia vist i sofert prou al penal la realitat de la lluita de classes. Tots els qui eren considerats "nobles" --per pertanyer a l'aristocrà-cia o simplement, com ell, per la seva instrucció-- ~~en~~ mal mirats pels altres presoners. Dostoievski havia escrit al seu germà Mijail: "El seu odi als "nobles" supera tots els límits; ens saluden amb tots els símptomes d'hostilitat i s'alegren malignament dels nostres so-friments. ~~Ens~~ haguessin menjat vius si ~~n'haguessin~~ pogut, ^(...) Abans ereu senyors de força i ganivet, feieu sofir el poble, i ara sou menys que el darrer de nosaltres, aquest va ser el tema dels seus retrets durant quatre anys". S

comptes del que ^(la qual cosa podien) ~~podien~~ comprendre, i no de la resta. Tan convencerà ^{els dos} ~~els~~ mateix ^{os} ~~os~~ aleshores perquè contemplareu la pura veritat de totes les coses, sense necessitat de discussions. Però en la terra ~~vivim~~ anem com errants, i si no tinguéssim la preciosa imatge del Crist per ~~illuminar-nos~~ ja ens ~~ahuriem~~ perdut i anihilat com el gènere humà avans del diluvi. Moltes coses ens són ^{amagades} ~~ocultes~~ en aquest món; en canvi tenim la sensació misteriosa del lligam vivent que ens uneix al món celeste i superior, les arrels dels nostres sentiments i de les nostres idees no són pas aquí, sinó en una altra banda".

Els sofriments dels nens innocents queden inexplicats, tant per Ivan com per Zòsim. Zòsim diu que els homes seran jutjats pel que podien comprendre, no per allò que no els era comprensible. Davant allò incomprensible, que Ivan ^{admet} ~~admet~~ i Rakitin no --i segurament ^{tanmateix} ~~per~~ es un del motius pels quals ~~si no Ivan o Ivan~~ ^{al final Ivan} Dostoievski ~~li~~ ^{li} dona una grandesa que no dona a Rakitin. ^{Segon -} Ivan torna el bitllet i Zòsim ~~accepta~~, confiant en Déu. ~~Zòsim~~ Ivan diu que ningú no té dret a perdonar els torturadors dels nens, Zòsim diu que, puix que tots som culpables, ho hem de perdonar tot, però no es refereix al cas extrem dels nens-tortura dels torturadors dels nens, i Aliòixa afirma que hi ha algú que ho pot perdonar tot, perquè era innocent i va vessar la seua sang per tots. El debat resta obert.

Però hi ha una altra qüestió: ¿què fer davant els sofriments? Ivan, el del "tot és permès", es posa de banda en aquesta qüestió davant l'absurd del món; reconeix que ha desitjat la mort del seu pare i que es responsable que Smerdiàkov ^{hagi} ~~hagi~~ assassinat, efectivament, i això el porta cap a la folia. Per altra banda, ^{de la qual cosa} té una acció d'amor als altres, quan recull de la neu el mujic horratxo sense la qual cosa aquest s'hauria gelat, i potser és aquesta la petita acció d'ajuda --"la cebeta" a la qual és refereix Grúixinka-- que, en el pensament de Dostoievski, li pugui obrir una salvació. Rakitin diu

Lo
en el
judici de
deu la
seua
culpabilitat i

que cal preocupar-se pel bé de la humanitat, però no és presentat com un personatge que realment realitzi aquesta preocupació. ¿Què diu i proposa l'estàrets Zòsim en aquesta qüestió? Dmítri voldria combatre el sofriment dels "vailèts" amb tota la força karamazoviana, però els seu futur previsible només és d'acceptació del propi sofriment, de realitzar la cita de Sant Joan que ~~encapçala~~ el llibre: "En veritat, en veritat us dic que si el gra de forment no mor^{no} després que l'han colgat en la terra, no en queda res; ^{no} però si mor, lleva molt de fruit", i Zòsim ~~la~~ ^{aquests mots} cita dues vegades. ¿Però que diu i proposa l'estàrets Zòsim en aquesta qüestió per tots aquells que no tenen un pervindre de sofriment al penal siberià, és a dir, per tots els qui és mouen lliurement en la vida i no han de quedar reduïts a cantar aquell himne d'alegria des de la presó?

L'estàrets Zòsim no té del cristianisme una visió individualista i passiva. Es un llevat que ha de donar fruit en la història. Zòsim, tot beneint la vida, veu el món con alguna cosa que ~~es~~ cal transformar perquè està ple ~~de~~ mal i de sofriment. Però només podrà ser transformat per una conversió veritable a Crist. No vindrà de una concepció de la llibertat i de la fraternitat que ignorin el Crist. Tampoc mitjançant Esglésies ~~que~~ que vulguin passar de ser Esglésies a ser Estat: "això ^{encara} ~~passa~~ almenys, segons m'han dit, en els països luterans, i pel que fa a Roma, ja ja mil anys que es va constituir en Estat en lloc d'Església" --cal dir que Zòsim es mostra incomparablement ^{insistent en la crítica} menys ~~crític que Mishkin, Xàtov, i el Dostoievski del "Diari d'un escriptor", envers el catolicisme i el protestantisme~~ del catolicisme que Mishkin, Xàtov i el Dostoievski del "Diari d'un escriptor". Tampoc no vindrà dels ateu i materialistes, encara que tingui bones paraules per a ells: "no us enfadeu amb els ateu, amb els qui ensenyen l'error, amb els materialistes --bons o dolents, perquè entre ells n'hi ha molts de bons, especialment en aquests temps; no detesteu ni als malvats. Recordeu-vos d'ells en les vostres oracions". Tampoc no vindrà de les classes elevades de Rússia,

i en això sembla que corregeixi aquelles esperances de Mishkin. Si el poble rus, diu, no ha deixat de creure en la veritat, reconeix Déu, es capaç d'humilitat, "no és així a les classes elevades, adeptes de la ciència, que volen basar la justícia en la seva raó sola, sense el Crist, com abans, i ja han proclamat que no hi ha crim ni pecat. I això és lògic, per què, si no hi ha Déu, ¿què significaria el crim?". Tampoc no vindrà del revolucio-
naris europeus: "A Europa el poble ja es revolta contra els rics, pertot arreu ~~els~~ els seus dirigents l'indueixen a vessar la sang, assegurant-los que la seva còlera és justa. I jo dic que "la seva còlera és maleïda, ja que és cruel". Però Déu salvarà Rússia com l'ha salvada tantes vegades, i la salvació vindrà del poble, de la seva fe, de la seva humilitat".

En examinar la situació de Rússia, l'estàrets diu que "cal ^{2/}confessar que el pecat també està en el poble". Però confia en el poble perquè segons ell encara ~~té consciència del pecat~~

"sap que Déu té el pecat en horror i que és culpable davant Déu". Però critica abans els rics, i com a bon personatge dostoievskià no es deixa de referir als sofriments dels nens, que en aquest cas són producte d'una organització econòmica: "He vist a les fà-
^{briques} ~~birruques~~ criatures de vint anys, dèbils, atrofiades, encorbades i ja corrompudes. Un local asfixiant, el soroll de les màquines, el treball continu, les obscenitats, ¿és això el que convé a una po-
bra criatura? Doneu-li ~~lavor~~ sol, jocs, bons exemples i una mica de simpatia. Això no pot continuar així, cal acabar amb el martiri dels nens; aixequen^u vos, monjos, i correu a predicar-ho; correu, correu!"

Però, en l'ordre de la reforma social, ¿què han de predicar els monjos del monestir rus, que segons Zòsim "ha estat sempre amb el poble"? ~~L'estàrets Zòsim no dona cap idea concreta de reforma social i fins i tot algunes de les seves indicacions genèriques~~

fan ^{clara} una impressió de parenalisme en la relació que ell anomena "d'amos i servidors". Caldrà veure-ho, però abans acabar d'examinar les seves idees bàsiques per la transformació del món.

Quan, jove militar ja convertit, reb el visitant noct misteriós visitant nocturn, hi ha un moment, quan aquest li diu que el regne dels cels es convertirà en una realitat viva, ^{en el qual} (ell pregunta amb amargor ~~mirant~~ ^{si} quan arribarà això, si no és un afany de la fantasia de tots dos. El visitant nocturn li retreu la seva manca de fe, i afegeix: "Això es realitzarà algun dia; vindrà però encara no; tot procés té la seva llei, i aquest es un procés espiritual, psicològic. Per transformar el món, que és com crear-lo novament, els homes han de canviar de ~~psicologia~~ ^{canvi}. Mentre un no es senti real i pràcticament germà de tots, no es realitzarà la fraternitat. No hi ha ciència humana ni raó d'interès que porti als homes a ^{repartir pacíficament la} ~~participar per igual dels~~ propietat i els drets. Cadascú vol apoderar-se de la part del dèbil, ~~privilegi i dels materials, cada qual~~ ^{cadascú vol} i sempre estan els homes envejant-se, rondinant, atacant-se. Pregunta quan es realitzarà? Es realitzarà, sí; però únicament quan haurà acabat el ~~seu~~ període d'isolament dels homes.

"--¿Què entén per isolament?

"--Doncs aquest isolament que regna ~~per~~ arreu avui, però que no està acabat encara ni ha arribat al seu terme. Cadascú tendeix a projectar la seva individualitat ~~alla~~ més i més lluny; vol retenir de manera egoista la vida en tota la seva plenitud. Però tots els seus esforços no porten a la plenitud de via, sinó al suïdidi, i en comptes d'aconseguir allò que es proposava, es troba en ~~el~~ l'aïllament més ^{gran} ~~compacte~~. La humanitat està fraccionada en uniyats, cada u s'isola en ~~el~~ seu cau, s'aparta dels altres, s'amaga, ell i la seva riquesa, s'allunya dels seus semblants i els allunya d'ell. Els rics pugen i es feliciten: "¡Quina força tinc i quina seguretat!" i no veuen en la seva follia que com més ~~amuntega~~ ^{un} més s'enfangen en la seva impotència suïcida; perquè, acostumats a no confiar més que en ~~ells~~

mateixos i entestats en no creure en l'ajuda dels altres, en la del proïsme i en la de la humanitat, tot ~~é~~ tremolar per por de perdre la riquesa i privilegis obtinguts. ~~per-ells mateixos~~. Ningú no vol comprendre, per escarni dels homes de la nostra època, que la verdadera defensa cal fundar-la en la solidaritat social i no en l'individu aïllat. Però aquest individualisme nefast ha de desaparèixer inevitablement, i comprendran tots de seguida que irracional que és viure separatament. Aquest serà l'esperit del temps i el poble i la gent s'admirarà d'haver ^{viscut} tant de temps en la fosca, sense veure la llum. Aleshores apareixerà en els cels el senyal del Fill de ~~Deu~~ l'Home... Però, fins aleshores, ^{que onegem} cal ^{cal} ~~onejar~~ l'estendard. De tant en tant cal que hi hagi un home, encara que només fos un, que, encara que es trobi aïllat i el tinguin per boig, doni l'exemple i arrenqui les ànimes del seu aïllament i les exerciti en la fraternitat per tal que la gran idea no mori".

Cal transformar el món ~~en~~, doncs, i la manera és fent que l'home canviï de camí, suïti del individualisme isolador i trobi la solidaritat fraterna. És un propòsit d'ètica revolucionària, perquè parteix de la voluntat de canviar el món. Però, ¿com es realitzarà això? En les paraules del stàrets recollides per ^{ix} Sliosha, diu Zòsim: "Jo ho he vist, ho he experimentat jo mateix, i greieu-me: com més l'home rus és pobre i humil, més trobem en ell la seva natural bondat, i els rics, els acaparadors i les sangoneres ja n'estan previnguts i se n'aprofiten per explotar-lo, i la nostra indiferència i la nostra negligència en tenen en bona part la culpa. Però Déu salvarà el seu poble, perquè Rússia és gran en la seva humilitat. Penso en el nostre futur, i em sembla veure'l aparèixer clarament, perquè succeirà que el ric més depravat acabarà tornat-se vermell de la seva riquesa ~~en~~ en comparació del pobre, i el pobre, veient la seva humilitat, comprendrà, respondrà alegrement, amicalment, a aquesta noble vergonya, ^{recobrint-se} amb respecte al pas

de l'humiliat. Creieu que això arribarà: !ja hi anem! Només hi ha igualtat en la dignitat de la consciència, i això només ho podem ~~comprendre~~ nosaltres ho hem comprès. Si som germans hi haurà fraternitat, i sense fraternitat mai no hi haurà repartiment de les riqueses. Guardem la imatge de ~~Don~~ Crist, que ella resplendirà als ulls del món com un diamant preciós. !Així serà, així serà!"

Aleshores, com un fet demostratiu que és possible aquesta germanor, Zòsim recorda que quan ja era moïnjo i peregrinava va trobar el seu antic assistent, ^{Afanassi} aquell home al qual un dia havia bufetejat. ^{Afanassi} ~~El~~ ^{el} va portar a casa seva, van celebrar amb la família la trobada. ~~Afanassi, el antic assistent,~~ ^{a Zòsim} li pregunta què ha fet de la seva fortuna, i ^{negat} ~~Zòsim~~ li respon que la va donar al monestir. En acomiadar-se, Afanassi li dóna cinquanta copecs pel convent i cinquanta per a ell, perquè li ~~li~~ poden fer servei viatjant. Zòsim pensa: "Jo era el seu amo, ell el meu servidor, i ara, ~~emocionats~~ ^{commovents} en abraçant-nos ~~emocionats~~, ens havíem confós en una sola emoció noble. Hi he pensat moltíssim, i ara em dic: ¿és que és inconcebible que aquesta gran i franca unió pugui realitzar-se pertor ^{arreu} la seva hora, entre els russos? Crec que es realitzarà i que la seva hora es pròxima".

Amo i criat s'havien abraçat, però és clar que l'amo ja no era amo: havia donat la seva fortuna, per això era possible la germanor. ¿Es que Zòsim espera que tots els amos facin com ell i sigui (així possible) l'abraçada afectuosa entre tots a Rússia? ~~Tal vegada veient que com exemple de germanor Zòsim és admirable però que la seva, com a proposta política, és ben pobre, li fa dir encara: afe tal vegada veient que com a proposta política concretalá seva és ben pobre -- per admirable que sigui el seu esperit actiu personal de germanor --~~ ^{Zòsim} ~~Zòsim~~ ^{Zòsim} afegeix unes darreres reflexions sobre amos i servidors:

"No ens podem passar de servidors en aquest món, però feu ~~es~~ ^{que}

el vostre se senti a casa vostra més lliure moralment que si no fos servidor. ¿I per què no seria jo el servidor del meu servidor, i que ell se n'adonés, sense cap orgull de part meva que guscati la seva malfiança? ¿Per què el meu servidor no seria com un parent meu al qui jo admetés, en fi, amb goig dins la família? A partir d'avui ja és això possible i servirà de base a la magnífica unió del futur, quan l'home no voldrà transformar més en servidors els seus semblants, com ara, sinó que desitjarà ardentment, al contrari, fer-se ell mateix el servidor de tothom segons l'Evangelí.

"¿Serà un somni creure que al capdavall l'home trobarà el seu goig només ^{en} les obres de la civilització i de la caritat, i no, com ara, en les satisfaccions brutals, la golafreria, la fornicació, l'orgull, la fatxenderia, la supremacia gelosa dels uns damunt dels altres? Estic persuadit que no és un somni i que els temps s'atansen. Se'n riuen i pregunten: ¿quan vindran aquests temps, i és tan sols probable que vinguin? Penso que nosaltres accomplirem aquesta gran obra amb el Crist. !Quantes idees en aquest món, al llarg de la història de la humanitat, eren irrealitzables fa deu anys, i ara apareixen de sobte quan el seu termini misteriós és arribat, i s'escampen damunt tota la terra! Igualment passarà amb entre nosaltres, el nostre poble brillarà als ulls de tot el món i tothom dirà: "La pedra que els arquitectes havien rebutjat ha resultat pedra cantonera". Podríem preguntar als burletes: si nosaltres somniem, ¿quan alçareu vosaltres el vostre edifici, quan organitzareu la justícia per la vostra sola raó, sense el Crist? Si afirmen que també tendeixen a la unió, no hi ha veritablement més que els més cànids entre ells en creure-s'ho, de manera que ens podem admirar d'aquesta ingenuïtat. En realitat, hi ha més fantasia entre ells que entre nosaltres. Ells poden aspirar a organitzar-se ~~segons la justícia~~ segons la justícia; però, havent re-

butjat el Crist, acabaran per inundar de sang el món, perquè la sang grida la sang i aquell qui a ferro mata a ferro morirà. Sense la prometença del Crist, s'exterminarien fins que només en quedessin dos. I en el seu orgull, aquests no podrien contenir-se, el darrer suprimiria l'altre i es suicidaria després. Això passaria sense la prometença del Crist ~~xxxxxxx~~ d'aturar aquesta lluita per amor als mansos i als humils i així s'escurcen els dies que ens separen del seu regne.

"Després del meu duel, quan encara era militar, alguna vegada vaig parlar dels servidors a les reunions i em recordo que tothom se sorprenia sentint-me. "Vaja, !aquesta sí que és bona! Caldria instal·lar el criat damunt d'un sofà i servir-li el te?" Jo responia: "¿I per què no, encara que només fos de tant en tant?" Tothom es posaven a riure. La seva pregunta era poca-solta i la meua resposta no resultava prou clara; però em penso que hi havia una certa veritat".

Com a resum de les paraules citades de l'estàrets Zòsim --resposta indirecta, no cal oblidar-ho, a Ivan Karamàzov-- es pot dir:

1er. Zòsim es situa en una perspectiva d'esperança històrica i també meta-històrica. Però de cap manera solament aquesta: predica una transformació del món terrestre i una encarnació històrica ^{d'allò} ~~del~~ que considera valors cristians, de l'Evangeli. No és doncs el seu discurs una expressió de conservadorisme social que es refugia en una esperança més enllà de la història.

2on. Oposa aquesta transformació a una altra, la dels qui la volen fer prescindint o rebutjant el Crist. La gran diferència de fons entre una i l'altra és que la que predica Zòsim la basa en l'amor i ~~per dir-ho en termes més actuals~~, la veu i la vol pacífica, mentre ^a l'altra la veu com a vessadora de sang.

3er. Zòsim es situa en un nivell de profeta i no de polític.

No hi ha cap concreció sobre el que en diu "organització de la justícia", triomf de la solidaritat sobre l'individualisme isolador, actuació de "l'amor humil", realització del fet de "repartir pacíficament la propietat i els drets", ~~Això és una concreció de tipus jurídic-polític i socio-econòmic. Això és explicable precisament per la seva actitud profètica, de manera semblant a la qual tampoc aquestes concrecions no es troben en l'Evangeli.~~

4art. Cal remarcar, però, que aquesta manca de concreció és habitual en Dostoievski. Ni Xàtov ni Mishkin no concreten gaire més, però tampoc gaire més els revolucionaris de Els dimonis, o el a filo-socialisme de Rakitin o el socialisme en versió infantil de Kòlia Kóssotkin, a part de unes poques generalitats sobre alguns canvis. Es possible preguntar-se si aquesta actitud de Dostoievski ve motivada per la seva superior preocupació per qüestions que considerava més essencials i prèvies, per una certa despreocupació i ~~des~~^{per}coneixement d'aquell tipus de concrecions, per una actitud si més no reservada davant certs canvis i francament oposada segons qui els proposés.

5t. Si Zòsim coincideix amb bastants d'altres personatges importants de Dostoievski en creure que la salvació històrica de la humanitat vindrà de Rússia, i dins de Rússia fonamentalment del poble, no mostra, com gairebé tots els altres, un nacionalisme exasperat i una condemna ~~exasperada~~^{agressiva} ~~d'altres~~ del catolicisme i d'Europa. ¿Per què Dostoievski va veure o va intuir que aquella exasperació no encaixava en un personatge que volia admirable, treballat realment per l'amor actiu cristià? ¿O tal vegada per què les seves pròpies posicions sobre aquests temes s'han venen matisat i racionalitzat en alguna mesura en aquest darrer temps de la seva vida?

6è. Dins el tipus d'afirmacions esperançades i profètiques de Zòsim sobre l'organització de la justícia, hi ha frases que poden

fer sospitar un paternalisme que no anés massa enllà en la reforma social. Poden recordar-se les referents al poble, explotat, que es descobirà al pas del ric humiliat ^{que en aquest moment} ~~en veure~~ la injustícia de la seva riquesa, i les referents a amos i servidors. Aquest paternalisme pot quedar salvat, si més no en part, pel mateix caràcter del seu discurs, i per certa ambigüitat, com per exemple en l'anècdota sobre la pregunta dels altres ^{--pregunta poca-solta--} sobre els criats i la seva resposta --"no resultava prou clara; però em penso que hi havia una certa veritat".

Ara bé, si cal acceptar que Zòsim predica una transformació històrica, i que la seva manca de concrecions pot ser substancialment acceptable pel caràcter ^{i místic} (del personatge, ^{és} possible de preguntar-se quina resposta dóna Els germans Karamàzov que vagi més enllà de la veu profètica d'un monjo. I aquí apareix Alexei Fiodorovitx Karamàzov, Alioixa, que segons l'autor és l'heroi de la novel·la. Cal recordar que Dostoievski parla, al prefaci, de dues novel·les, de les quals la primera és Els germans Karamàzov, que passa fa anys, "i que en veritat no és només que un moment de la primera joventut del nostre heroi". Més endavant serà possible d'insinuar alguna suposició sobre aquest Alioixa ja home fet i aquesta segona novel·la mai no escrita. Ara és necessari de veure Alioixa en Els germans Karamàzov.

Com ~~era Rakitin, Alioix~~ li diu Rakitin, "ets sensual per part de pare i innocent per part de mare". El novel·lista el presenta així: ^{Alioixa} "Tenia aleshores vint anys (...) Cuito a dir que aquest jove Alioixa no era gens fanàtic, ni tan sols místic, si no m'equivoco. Al meu parer, era simplement un filantrop que s'avançava al seu temps, i si havia escollit la vida monàstica és perquè aleshores era l'única que l'atreia, ja que representava als seus ulls l'ascensió ideal cap a l'amor ideal que la seva ànima desitjava, després de les tenebres i dels odis d'aquí baix".

Alioixa entra al monestir abans d'acabar els estudis, però en

començar la novel·la, "si bé vivia al monestir, no estava lligat encara ^{per} cap vot; de manera que podia anar i venir i estar-se dies sencers on li donés la gana". En realitat és deixeble de l'stàrets Zòsim, però aquest no en vol fer un monjo: el seu propòsit és que surti i visqui en el món, si més no uns anys. Es com una mena de prolongació laica del monjo, o aquest sembla ser el disseny de Zòsim. Li diu: "Vet aquí el que penso respecte a tu: has de deixar aquestes parets, has de viure en el món com un frare. Tindràs molts adversaris, però fins els teus adversaris t'estimaran. La vida te durà moltes penes, però hi trobaràs la felicitat; tu la beneiràs i obligaràs els altres a beneir-la, i això és l'essencial". I en una altra ocasió, i és com el comiat al deixeble al qual estima:

"--Has de saber, fill meu --li agradava anomenar-lo així-- que en el futur el teu lloc ^{no} serà pas aquí. Així que Déu m'haurà jutjat digne de comparèixer davant seu, deixa el monestir. Vés-te'n de seguida.

"Alioixa vacil·lava.

"--¿Què et passa? El teu lloc no és aquí de moment. Et beneixo amb vistes a una gran tasca que hauràs d'acomplir en el món. Peregrinaràs molt de temps. Et casaràs, si cal. Hauràs de suportar grans proves abans que tornis. Hi haurà molta feina a fer. Però no dubto de tu, vet aquí per què t'envio. Que el Crist sigui amb tu! Guarda'l i Ell et guardarà. Sentiràs un gran dolor i al mateix temps seràs feliç. Aquest és el meu darrer missatge: busca la felicitat

en el dolor i treballa, treballa sense parar" *(aquest roman del treball, per Xàtor inspirava a Stanjevin, el també el que s'hi ha de fer per a ella i per a tu).*

Pot dir amb raó Dositoievski que Aliosha "és l'heroi principal, ^{en} però futur, de la meva narració". Perquè, si bé Aliosha Alioixa és

un dels personatges principals, n'hi ha d'altres que ho són tan o més que ell. Alioixa va d'un lloc a l'altre, parla amb el seu pare i amb els seus germans, amb Grúixinka i ^{Katrina,} ~~Kàtia,~~ amb l'stàrets, ^{amb la seva i la meua} però escolta més que parla. Té el seu moment de dubte i la seva temptació, quan ha mort l'stàrets i el cadàver de l'home considerat sant co-

Lo
d'aquella

menca a fer pudor de seguida. La seva reflexió recorda aleshores la d'Hipòlit a L'idiota: "¿On era, doncs, la Providència? ¿Amb quina finalitat s'havia retirat la Providència 'en el moment decisiu'—pensava Alioixa— com si se sotmetés a les lleis cegues i sense pietat de la natura?"

Quan més actua realment Alioixa és amb els nois de l'escola, i això és un senyal que representa el futur. En presentar-lo al monestir, el novel·lista havia dit d'ell: "Des que va començar a reflexionar amb serietat, es va convèncer de l'existència de Déu i de la immortalitat, i de seguida es va dir, com per instint: 'Vull viure per la vida eterna, apartant de tot allò que la pogués comprometre'. Si hagués decidit que no existien ni Déu ni la immortalitat, de la mateixa manera s'hauria fet ateu i socialista (perquè el socialisme no és solament la qüestió obrera o del quart estat, sinó sobretot la manera amb la qual es presenta avui l'ateisme, la qüestió de la torre de Babel construïda sense Déu, no per atènyer el cel des de la terra sinó per abaixar el cel fins a la terra). A Alioixa li semblava estrany de viure com fins aleshores, va arribar a ser-li impossible car estava escrit: 'Si vòls ser perfecte, dóna tot el que tens als pobres i segueix-me'. I Alioixa pensava: '¿No puc pas donar, en comptes de tot, només dos rubles, ni acontentar-me amb anar a missa en comptes de seguir-lo'. Entre els records de la seva primera infància hi havia potser el del nostre monestir, on la seva mare l'havia dur alguna vegada a l'ofici. Potser hi havia hagut la influència d'aquells raigs de sol ponent entrant de biaix fins a la icona cap a la qual, la seva mare, 'la posseïda', l'aixecava. Arribà a la nostra ciutat capficat, únicament per veure si en el nostre monestir es tractava de 'tot' o solament de dos rubles; i hi va trobar aquell stàrets."

Però l'estàrets li diu que "vagi al món". I Alioixa viu el remolí de crim, amor, ambició, dubte, sofriment, pobresa, polèmica que és l'acció de Els germans Karamàzov. Comença a viure un món ~~realment~~ molt diferent d'aquella cel.la de l'estàrets on estava, d'aquell monestir que l'havia captivat. Es relaciona amb rics i amb pobres, amb ateus i cristians, amb Grúixinka, ^{Katerina} Kàtia i Lisa, amb amos i servidors. I amb el miserable capità retirat Snièguiriov i amb la seva família, on tota misèria i sofriment tenen el seu lloc. Snièguiriov va ser ultratjat públicament per Dmitri Karamàzov en presència del fill del capità, Iliúttxa. El dolor de Iliúttxa en veure maltractat el seu pare, i la seva reacció davant els companys d'escola que es burlaven d'ell perquè el capità havia estat ^{humiliat} ~~maltractat~~ "ell es redreça contra tots, pels seu pare, per la veritat i la justícia (...) i així els nostres nens, i no els vostres, sinó els nostres, els fills dels captaires menyspreats, però nobles, aprenen de conèixer la veritat des de l'edat de nou anys". Iliúttxa ha atacat Alioixa, no perquè aquest li hagués fet res, sinó perquè és un Karamàzov, germà del que va maltractar el seu pare. Hi ha aquí una clara oposició social, i Alioixa vol ajudar Snièguiriov, que Dmitri li demani perdó, aconseguir que la família del capità obtingui ^v ~~uns~~ diners. Snièguiriov rebot per terra els bitllets, perquè diu que no ven el seu honor ni el seu fill ho toleraria.

Iliúttxa cau malalt i Alioixa va a visitar-lo. També els companys del nen, penedit d'haver-se burlat d'ell. I no el deixaran en la seva companyia fins que mori. Precisament el darrer capítol els condeixebles d'Iliúttxa ^{en un cel} ~~ocupen el~~ primer lloc. Han assistit a l'enterrament del seu company i Alioixa, de sobte, sent la inspiració de parlar-los. El anuncia que deixarà la ciutat, potser per molta de temps, i que han de separar-se. I diu a aquells noiets que

no oblidin mai el bon record de la generositat i intrepidesa d'Illiutxa, i com tots ells el van estimar, i aquest sentiment d'amor els havia fet més bons. Tots l'escolten amb afecte i admiració, mentre Alioixa continua:

"Estimats amics, siguem tots valents i generosos com l'Illiutxa, intel·ligents, valents i generosos com en Kòlia (que es tornarà encara més intel·ligent fent-se gran), siguem modestos i alegres com Kartàixov. Però, ¿per què només esmento aquests? des? Jo us estimo a tots, i d'ara en endavant tots teniu un lloc en el meu cor i en reclamo un en el vostre. ¿I qui ens ha reunit en aquest bon sentiment, del qual guardarem el record per sempre més, si no és l'Illiutxa, aquell noi bo i simpàtic que sempre estimarem? No l'oblidarem mai. !Tindrà en el nostre cor una memòria bona i perpètua!

--Això, perpètua, perpètua-- van cridar els nois, emocionats, amb les seves veus agudes.

"--Recordarem la seva cara, el seu vestit, les seves pobres sabatetes tan apedaçades, els seu taüt, el seu pare tan desgraciat; i recordarem com el petit sortí en defensa del seu pare, !ell sol contra tota la classe!

"--!Ens en recordarem! !Era valent? era bo!

"--!Oh, com me l'estimava!-- exclamà Kòlia.

"--Falls meus, amiguets meus, !no us faci por la vida! !Què bonica que és la vida quan obrem el bús i la veritat!

"--!Sí, sí!-- repetiren els nois amb entusiasme.

"--!Karamàzov, t'estimem!-- va dir una veu amb foc, probablement la de Kartàixov.

"--T'estimem, t'estimem!-- van repetir tots, i alguns tenien els ulls entelats de llàgrimes.

"--!Visca Karamàzov!-- va cridar Kòlia.

--!I que la memòria del pobre petit no mori!-- va afegir Alioixa commogut.

--!Que no mori!

"--!Karamàzov!-- exclamà Kòlia--, ¿serà veritat això que diu

la religió, que ressucitarem d'entre els morts, que ens tornarem a veure els uns als altres, tots nosaltres i l'Iliúttxa?

"--Es cert: ressucitarem, lens tornarem a veure, ens explicarem alegrement tot el que ens ha passat!-- respongué l'Alioixa, mig rient i mig commogut.

"--!Oh, què magnífic que serà!-- va fer Kòlia.

"--I ara ja hem parlat prou, anem al banquet fúnebre. No us torbussiu pel fet de menjar pastissos. És una vella tradició que té el seu bon costat --digué Alioixa, somrient--. ^{agafats de la mà}!Anem-hi! Ara estem d'acord!

--!Ara i sempre i per tota la vida, agafats de la mà! !Visca Karamàzov!-- repetí Kòlia, engrescat.

"I tots els noiets van repetir la seva exclamació:

"--!Visca Karamàzov!"

Aquest és el final del llibre, i un conegut crític ha dit que es tracta d'un final convencional, ^{un}afegit perquè la obra ja estava acabada amb la redempció de Dmitri Karamàzov pel ^{delictes del pecat}pecat i el sofriment. És una afirmació ben curiosa, perquè, a més de demostrar una ~~notable~~ miopia per l'extraordinària bellesa d'aquestes darreres pàgines, la història no està acabada. Al contrari, resta oberta, i la significació és prou clara.

Alioixa és l'home designat per l'estarets per fer realitat les seves ^{per aconseguir una gran feina, una acció}profecies en el món. ^{realització}Ne solament algú que creu en una esperança meta-històrica per raó de Crist, com ho confirma davant les preguntes de Kòlia, sinó algú que té una esperança històrica, en la qual el record de la bondat i la noblesa de Iliúttxa, el petit "humiliat i ofès" que s'aixecà en defensa del seu pare, serà per a tots una gran ajuda si vacil·len en el seu camí o es foravien.

I no és per res que Alioixa hagi trobat uns companys, que aquests siguin uns noiets i que l'aclamin. Xàtov, a Els dimonis, invocava una nova generació que estava en marxa, que sortia del cor del po-

ble, una esperança que els senyors no ~~no~~ sabrien reconèixer. Es pot veure, en la intenció de Dostoievski, que ^{que} aquesta nova generació pertanyen l'Illiutxa i els seus condeixebles, i també Alioixa. I que els noiets s'engresquen i es commouen amb allò que diu i que fa Alioixa. El crit de ^{que llança Kolia, l'infant i ingenu socialista i per les altres repeticions} "¡Visca Karamàzov!" ^{gran} té, així, una nova significació. La novel·la s'acaba amb aquest crit. Uns noiets aclamen i s'identifiquen amb Alioixa. Que visqui Alioixa i les seves esperances, la històrica i la meta-històrica, basades les dues en el Crist. Que visqui ^{Alioixa} per portar endavant la seva ^{gran} tasca.

Però la novel·la s'acaba aquí i ~~no~~ Dostoievski morirà tres mesos després d'escriure les darreres paraules de Els germans Karamàzov, ~~mai~~ ^{mai} no serà escrita la història ^{de} Alioixa Karamàzov, que deixà el monestir i anà al món, que no hauria pogut limitar-se a una veu profètica com la de l'stàrets, a la vaguetat ^{seu} de com s'hauria de realitzar ^{aquella} la transformació ~~del món~~ del món, tan desitjada pel seu mestre.

Dostoievski ha tractat a Els germans Karamàzov el pro i el contra de l'existència de Déu, i cada lector en treurà les seves pròpies conseqüències sobre les argumentacions enfrontades. Ha plantejat més clar que mai no havia fet ^{seu} les dues preguntes: ¿Com viure amb Déu? ¿Com viure sense Déu?, ~~hi~~ ^{hi} ha donat també unes respostes. La seva resposta personal és que només es pot viure amb Déu i que aquesta és l'única manera perquè el regne de Crist arribi a la terra, i que aquest arribarà. Una part del "com" l'ha dita el monjo profeta, Zòsim. L'altra l'hauria de dir amb la seva vida Alioixa Karamàzov. Però aquesta altra ja mai no la sabrem.

DOSTOIEVSKI I EL CRISTIANISME

Com gairebé tot a la vida i la obra de Dostoievski, la seva actitud religiosa ha estat objecte de judicis diversos i fins i tot contradictoris. ^{Cal tractar d'establir} ~~Sembla, però, que poden establir-se~~ alguns punts sòlids. Dostoievski va ser educat, com era corrent, dins la tradició ortodoxa i la Bíblia va ser el seu abecedari. Després, i durant molt temps, s'allunya de la pràctica religiosa. No deixa, però, de considerar el cristianisme com un ideal ètic i sent una viva admiració per la figura de Crist. A la seva joventut, llibres com "El cristianisme segons Jesucrist", de Cabet, o "El nou cristianisme", de Saint-Simon, el van influir. En tot això no era massa diferent de molts liberals russos dels anys 40, uns ateus, altres, agnòstics, altres deistes, però amb una simpatia per cristianisme com a ètica i per Jesucrist, simpatia que es trobava fins i tot en l'ateu Belinski.

Es Belinski, descobridor del escriptor Dostoievski, però les relacions dels quals ~~xxxx~~ empitjoraran aviat, qui ha escrit que el jove novel·lista "aparta el cap i sembla a punt de plorar" quan altres intel·lectuals fan observacions ^{sobre Crist} ~~que neguen la divinitat de Crist o~~ que el propi Belinski anomena "blasfemes" --sense oblidar les que feia ell. Cal recordar que Dostoievski va ser acusat i condemnat per haver llegit públicament i repetida, al cercle dels petrashevski, la carta de Belinski a Gogol, en la qual hi ha frases com les següents: "La salvació de Rússia no està ni en el misticisme ni en l'ascetisme, sinó en el progrés de la civilització... El que cal no són sermons, Rússia n'ha escoltat massa temps, no són pregàries, Rússia n'ha repetides massa temps, sinó que es despertí en el seu poble el sentit de la dignitat humana... Mireu d'una mica més aprop i veureu que el poble

rus és profundament ateu... L'Església es presenta com una jerarquia, és a dir, com una personificació de la desigualtat, com una cortesana del poder, com una enemiga, com una destructora de la fraternitat entre els homes... A la majoria dels casos, els nostre clero només es distingeix per la seva gran panxa, per la seva pedanteria escolàstica i per la seva bàrbara descortesia... No parlaré del panegíric que ~~faix~~ reserveu a l'amor del poble rus pels seus sobirans. Us diré això, senzillament, aquest panegíric no ha trobat la més petita aprovació de ningú..."

El jove Dostoievski ^{sembla que} havia d'aprobar, almenys fins a cert punt, ~~totes~~ aquestes opinions, si no no hauria fet la repetida lectura pública de la carta. No és massa difícil d'imaginar que aquestes opinions eren per al jove escriptor més o menys compatibles ~~per~~ amb la seva admiració per Jesucrist i la seva consideració del cristianisme com a ideal o valor ètic. ~~Aquest es mantindrà, fonamentalment~~ Aquests sentiments els mantindrà, fonamentalment, durant tota la seva vida. ~~No canviarà tampoc la seva actitud favorable al poble. Canviarà, en la seva maduresa, la consideració que tindrà~~ per l'Església ortodoxa Canviarà, en la seva maduresa, la consideració que tindrà per l'Església ortodoxa, encara que el novel·lista no sigui en les seves obres un panegirista d'institucions eclesiàstiques i dels sacerdots. Canviarà la seva actitud sobre l'acord que creu que existeix entre el poble i el tsar, encara que el tsar sigui després Alexandre II, a qui ell veu com a realitzador de reformes, i no Nicolau I, i també cal remarcar que si el periodista insisteix entre l'acord salvador poble-tsar, les novel·les no hi fan referència. Canviarà, contràriament, la seva opinió sobre ~~l'Església ortodoxa i el tsar~~ l'actitud religiosa del poble. Canviarà també la seva opinió sobre l'Església ortodoxa i el tsar, encara que no sense matisos que caldrà veure, ~~més endavant~~.

L'admiració per la figura de Crist, l'afecte pel poble ^{és} reafirmaran durant la seva estada al penal siberià, i ^{seguiment} possiblement allí

comença el canvi ~~sobre~~ l'actitud religiosa del poble rus. El seu contacte amb el poble adolorit, ~~havia~~ començat a l'Hospital Maria, després als llogarrets que havia adquirit el seu pare, continuarà en el penal. En un article important del "Diari d'un escriptor", intitolat "El mujic marei" (1876) relaciona els tres temes: el sentit religiós del mujic, ~~rus~~, ~~i aleshores la immensa majoria del poble era camperol~~, i la possibilitat que els seus companys de presó fossin com el seu admirat Mujic Marei, i la seva conducta personal davant el poble. Al darrer capítol de "Els germans Karamàzov", Alioixia ha parlat de la gran importància de tenir un bon records, o fins i tot només un, de la infantesa. L'article narra la protecció de la qual el va fet objecte, quan ell era nen, el mujic Marei: ell tenia por d'un llop i Marei el va tranquil·litzar i protegir, i va fer el senyal de la creu primer sobre els llavis del nen i després sobre els propis; el va ~~despedir~~ acomiadar amb les paraules: "¡Que Crist vagi amb tu!". El Dostoievski madur ho recorda, i encara que hi pugui haver l'habitual mitificació dels records d'infantesa, el fet es que es pregunta perquè aquell serf del seu pare el va ajudar amb tanta tendresa: "¿Què el podia obligar a estimar-me? Era el nostre serf; jo no podia ser per a ell més que un amo jove; ningú no veia la seva bona acció i estava segur de no ser recompensat per ella. ¿Es que estimava amb tanta tendresa els nens? ¡Quina dolca bondat gairebé femenina pot amagar-se en el cor d'un rude, d'un brutal mujic rus! ¿No era allò que parlava Constantí Aksakov quan celebrava l'"alta cultura" del nostre poble?" I passa al ~~seu~~ record del penal: "Quan em vaig aixecar de la meua malfega, quan vaig mirar al voltant en aquell presidi, vaig sentir que podia mirar els seus pobres moradors de manera ben diferent que abans. Tot odi i tota còlera sortien del meu cor. Vaig observar amb simpatia tots els rostres que ~~em miraven~~ em trobava. Aquest mujic degradat, al qual la navalla del presidi havia deixat sense cabell; aquest mujic el rostre del qual portava els estigmes del viici; aquest embriac que badalla la seva cançó de borrarxo obscè, potser és un Marei. ¿Puc penetrar fins al seu cor? No! Aleshores, ¿per què hauria de

jutjar-lo?"

El novel·lista Dostoievski, "ric en records on representaven un paper gent com ^{altament} ~~Mareï~~", no jutjarà ^{tenia} en la seva obra el poble, o bé el jutjarà amb una simpatia que no ~~reservarà~~ per altres classes socials. Sembla clar que aquí hi juga un paper l'exemple de preferència pels pobres del Crist que no va deixar mai d'admirar, encara que fos amb ⁿintèsitat i de manera diferents en les seves èpoques d'allunyament de l'Església i en les de pràctica piadosa. La preocupació per la figura de Crist no el va deixar al presidi, aquest Crist que d'alguna manera relacionava amb els ~~Mareï~~ --es por recordar que quan Mishkin creu trobar la veritable definició del cristianisme és en boca d'una ^{segons Dostoievski, el "cor catòlic" dels camperols està disposat per entendre l'eternitat de la Bíblia} pobre dona russa--. Un dels pocs llibres autoritzats al presidi era els Evangelis, que Dostoievski llegirà. En sortir del presidi va escriure una carta a la ^{que l'havia ajudat a Sibèria,} senyora Von Vizin, ^{carta ja} esmentada i de la qual val la pena de reproduir el fragment més important:

"Molta gent m'ha dit que vostè és una dona molt religiosa. Però no es tracta només que vostè sigui religiosa; jo mateix ho he sentit i ho he comprovat i per això li dic que, en tals moments, sento ànsia de fe, i trobo aquesta fe, perquè en la desgràcia és quan se'ns mostra la veritat. Pel que fa a mi li diré que sóc un fill del segle, un fill de la incredulitat i del dubte, ho he estat i ho seré (ho sé) fins a la tomba. Quines tortures atroces m'ha costat i em costa encara aquesta set de creure que és tan més forta en la meua ànima quan hi ha en mi més elements contraris. Però a vegades Déu m'envia moments en els quals estic completament en pau; en aquests instants estimo i em sento estimat pels altres, i en aquests instants he format ~~una professió de~~ en mi una professió de fe on tot és clar i sagrat pr mi; aquesta professió de fe és molt senzilla; vet aquí quina és: creure que no hi ha res més bell, més profund, més simpàtic, més raonable, més viril i més perfecte que el Crist; i em dic amb un amor gelós que no solament no hi ha res més, sinó que no hi pot haver res. Més encara: si algú em provés que el Crist està fora de la veritat, i que fos real que la

veritat és fora de Crist, preferiria estar amb Crist que amb la veritat".

Com tants altres textos de Dostoievski aquest ha estat interpretat de maneres ben diferents: prova de la seva fe des del presidi, prova que mai no va tenir fe, fins i tot acusació que en escriure aquesta carta l'autor fingia perquè sabia que la senyora Von Vuzzin era molt religiosa. No sembla que calgui buscar explicacions tan astutes. Dostoievski, llavors, lluita entre la fe i el dubte; la seva darrera obra, "Els germans Karamàzov", ens mostrarà que encara hi ha dubte dins el Dostoievski reconciliat amb la ortodòxia. També és prou clar que el centre de tot és el Crist. Que Crist és l'home més admirable ho repetirà no solament el Dostoievski no practicant d'aquells anys. Ho repetiran, des de posicions diverses, Sònia i Raskòlnikov a "Crime i càstig", Mishkin i Hipòlit a "L'idiota", Xàtov, Tíxon i Stavrogin a "Els dimonis", Dmitri, Ivan i Alioixa Karamàzov i el monac l'stàrets Zòsim a "Els germans Karamàzov". Alguns d'ells diran que Crist és Déu (la veritat), altres que no o ho dubtaran. S'enfrontarà en diversos d'ells la qüestió de si la mort de Crist pot fer perdre la fe, oposaran Crist a la naturalesa i les seves lleis creades per Déu. Xàtov creu en Crist però no en Déu, Ivan Karamàzov creu que el miracle d'amor de Crist no es pot realitzar a la terra, Hipòlit s'oposa a la creació divina en nom de Crist. Alioixa, Dmitri Karàmazov, Zòsim... creuen que Crist és Déu. La qüestió que segons Dostoievski va torturar conscientment i inconscient la seva vida no és Crist, és l'existència de Déu: el debat, amb força diferent, no el va abandonar tota la seva vida, encara que vagi evolucionar cap a la fe en Déu. La presència de la figura històrica de Crist és evident, ~~encara que sigui~~ amb força diversa, a tota la vida del novel·lista rus.

L'obra de Dostoievski planteja tres sèries de preguntes: hi ha
1ª Primera sèrie: hi ha Déu? Crist és Déu o s'oposa a una naturalesa de lleis cegues i a una mena de Déu ^{responsible d'una} d'incomprensible harmonia que cal rebutjar? Segona sèrie: l'home pot ser feliç i just sense Déu? l'home pot o no pot realitzar una altra vegada i en alguna mesura l'amor de

p. Molts
- Alguns
de la Karamàzov
hist amb
el fide
us, al
pms amb
l'església
Molts
en la
magnia
se compta
an aquesta.

Fins i tot: ¿l'home pot viure sense el Crist-Déu?

Crist? Tercera sèrie: quines conseqüències té tot això en la vida col·lectiva, social, dels homes? Ja s'ha vist les diverses respostes que els personatges principals de les quatre grans novel·les de Dostoievski donen a aquestes sèries de preguntes. La darrera resposta de Dostoievski ve ^{explicada} ~~donada~~ sobretot per Zòsim i Alioixa: Déu existeix, Crist és Déu; pel que fa a les preguntes de la primera sèrie. A les de la segona: l'home no pot ser feliç i just sense Déu i sense Crist, i amb l'ajuda divina pot i ha d'aspirar a realitzar en alguna mesura l'amor de Crist. Pel que fa a les preguntes de la tercera sèrie ja s'ha ^{indicat} ~~vist~~ quin era el pensament de Zòsim i com el camí concret que havia d'encarnar un seglar, ~~no un monjo~~, resta sense explicació completa pel fet que la futura novel·la que havia de protagonitzar Alioixa Karamàzov ja no va poder ser escrita.

En qualsevol cas, per a Dostoievski Crist és el nus de la qüestió, i de Crist passa a Déu i no a l'inrevés. Si Crist és admirable però no és Déu, res no té sentit (dubtes d'Hipòlit, dubtes d'Ivan Karamàzov, dubtes del propi Dostoievski). Kirílov pensa el mateix: "El planeta, amb tot el que té a sobre, només és una follia sense aquest home". Però, ^{davant} ~~dant~~ la follia d'un món en el qual la mort ha vençut aquest home, Jesu-crist, Kirílov hi veu una possible sortida que hi doni algun sentit: "si Déu no existeix, jo sóc Déu". En el pla de l'"Hagiografia d'un gran pecador" es troba un fragment en el qual el protagonista, de nen, afirma a un altre infant: "Déu sóc jo". Raskòlnikov, com el protagonista de "L'adolescent", estan llançats a grans ambicions que al capdavall són l'expressió de voler ser d'alguna manera Déu. Si Crist no és Déu, perquè la naturalesa i la mort han triomfat sobre ell, es tracta de trobar uns altres déus: sigui una petita minoria d'homes, com els éssers extraordinaris de Raskòlnikov, sigui tots els homes, com pensa Kirílov i l'Ivan Karamàzov del "Cataclisme geològic". Aquests dos ^{creuen} ~~pensen~~ que en un món sense Déu els homes, convertits en déus, tenen una possibilitat ~~de~~ d'alliberar-se i de salvar-se per l'amor. Però l'Ivan Karamàzov posterior, el del "Gran inquisidor", ja no creu que els homes sense Déu s'estimin uns

~~ais altres~~ *mutuament.*

Altres camins s'ofereixen als qui creuen en Jesucrist com un home admirable però no en Déu. Stavroguin ha dit, ^{un dia} repetint les pròpies paraules de Dostoievski d'aquella carta escrita en sortir del penal, "que si li provessin matemàticament que la veritat està fora de Crist consentiria en estar en ~~canvi~~ Crist abans que amb la veritat". El camí posterior que se li obre a Stavroguin és ~~el del~~ la desesperació el crim, el dubte i la desesperació. Pel que fa a Xàtov, que "creu en Rússia, en la seva ortodòxia, en el cos de Crist," però que no creu encara en Déu, la seva concepció del poble com a cos de Déu, la seva afirmació que només hi ha un poble "deífic" del qual vindrà la salvació, i que només hi ha un poble que pugui tenir ~~un~~ ^{el} Déu veritable, porta inevitablement cap a la conversió ~~del nacionalisme~~ ^{del sentiment religiós} en un nacionalisme agressiu i dominador dels altres pobles ~~per motius religiosos~~. Si, com correspon al caràcter del personatge, Mishkin veu a la Rússia cristiana com un gegant que salva pacíficament el món, i no pas per l'espasa, contraposada al Crist, la concepció de l'ortodòxia i del Crist rus que no se sap si és Déu portaria a Xàtov cap a contradiccions que mostra el propi Dostoievski. ^{El novel·lista,} Aquest, amb ocasió de la guerra franco-prussiana de 1870, escriu aquestes paraules que estan d'acord amb el seu rebuig de la guerra i de l'espasa que són els crims que segons ell ha comès ^{Roma:} ~~el catolicisme~~. "Tot el que ha estat edificat amb l'espasa no podrà perdurar. I es posen a cridar: «!L'Alemanya jove!» Tot al contrari, és una nació que ha esgotat les seves forces perquè confia en les idees de l'espasa, la sang i la violència; no té la més petita noció d'allò que és la victòria espiritual i es riu d'això amb una brutalitat soldadesca. No; és una nació morta. !Una nació sense pervindre!" Uns anys després, ^{en canvi,} ~~però~~ el periodista Dostoievski s'excalça pensant que Constantinoble serà conquistada pels russos, i diu de les guerres d'Àsia: "la guerra refresca l'aire que ~~respiraven~~ respirem i en el qual ens ofegàvem, malalts de descompo-

sició i de marasme espiritual (...) Res no hi ha més sant i més pur que aquesta guerra que ~~ha emprés Rússia~~ ^{emprén} avui Rússia... Pregunteu al poble, pregunteu als soldats perquè es subleven, però què se'n van i què esperen de la guerra actual. Tots us responran, com un sol home, que van a servir a Crist i a alliberar els seus germans oprimits".

Aquestes paraules podrien ser dites per un Xàtov, com semblants paraules han estat dites per tants d'altres nacionalistes, entusiasmats amb el bel·licisme de la pàtria i cobrint la guerra amb justificacions religioses --val a dir que també han estat dites, sense les al·lusions religioses, per nacionalistes d'esquerres--. Però no podien ser dites per Mishkin, que predica el Crist rus però també el Déu rus, i que veu Rússia com un gegant pacífic, contràriament al que pensen els altres pobles, que el veuen sempre amb l'espasa. Tampoc no podrien ser dites per un predicador de l'amor del Crist-Déu com és Zòsim i tots els altres personatges emparentats amb ell, ni pel Dostoievski que exposa les idees de Zòsim com les més vàlides. Ni tampoc pel Dostoievski del discurs sobre Puskin, en el qual diu que el veritable rus és el qui arriba a ser germà de tots els homes, i que "l'ànima russa... pot englobar en un mateix amor tots els pobles, els nostres germans, i pronunciar, per fi, les paraules d'on sorgirà la unió de tots els homes segons l'Evangeli de Crist".

~~Com és conciliable aquesta quina mena d'amor cristià, quina mena de fraternitat universal~~
i la unió de tots els homes segons l'Evangeli de Crist amb aquelles paraules que lloen i jutifiquen una guerra i una guerra imperialista? La contradicció en la que cau Dostoievski és prou evident, i amb raó pot ser acusat de dir el contrari del que diu en les seves grans novel·les, ~~perquè~~ ⁱ que és posat exactament en la mateixa posició que aquella que ha retret repetidament a l'Església de Roma: utilitzar l'espasa per mantenir i enfortir el seu poder, i fer-ho amb una suposada justificació cristiana, *traïent el Crist*.

^Vet aquí on pot portar, si les circumstàncies hi ajuden, la "reli-

gió nacional" de Xàtov --com qualsevol "religió nacional"-- i aquelles paraules de Dostoievski mostren que no sempre ell mateix va ^{seguir} evitar les conseqüències. Però si això ha ~~se~~ de ser demostrat, seria injust deixar de veure que ~~molt~~ més sovint el propi Dostoievski ho va combatre. Molt ~~més~~ sovint va dir que segons ell Crist no podia ser servit com en aquell article ~~Ascriu~~ ^{Lo} que els soldats russos van a servir ~~a Crist~~.

En realitat, quan els personatges dostoievskians deixen de creure que Crist és Déu, o bé dubten que ho sigui, o bé reaccionen com si oblidessin que ho creuen --i amb les precacucions necessàries el mateix podria ser aplicat al propi Dostoievski--, sembla que la porta ^{aditades i condicions per el novel·lista consideren que} resti oberta cap a diverses ~~erròres~~. No pocs personatges, de significació diversa i tractats de manera diferent, ens ho mostren: el gran inquisidor admira Jesucrist, però no té fe: la conseqüència és la immensa estafa ~~opressora~~ que segons Dostoievski és l'Església de Roma; Ivan Karamàzov també admira Jesucrist, i tampoc no hi creu: la conseqüència és el tot és permès i la responsabilitat de la mort del seu pare; Stefan Verhovenski ~~igualmente~~ combina també, dins les ~~característiques més iròniques~~ el to més irònic amb el que està tractant el personatge, una admiració per Jesús i una vida inútil de paràsit; Kirílov i Stavorguin acabaran suïcidant-se. En sigui més o menys conscient Dostoievski, és com si l'admiració per Jesucrist, quan no va acompanyada amb una fe que Jesucrist és Déu, sigui incapaç per portar els homes a una imitació real i viscuda de Jesucrist, amb totes les conseqüències individuals i socials que això significa segons aquestes novel·les.

Es com si per a Dostoievski hi haguessin dues presències històriques de Crist en els homes: una, la del Crist admirable però solament home, presència que, malgrat les bones intencions que són reconegudes en diversos casos --com a l'Ivan Karamàzov del "Cataclisme geològic", en el Kirílov o en els ateus i socialistes segons l'estàrets Zòsim-- , no aconsegueix de transformar la vida dels homes i de

la col·lectivitat ~~precisament~~ en el sentit precisament mar assenyalat per Jesucrist. L'altre presència històrica de Jesucrist és la, alhora la del home admirable i la de Déu. Es el Jesucrist-Déu l'únic que, segons Dostoievski, dóna un sentit a la vida i pot portar a una transformació de l'individu i de la societat. La mort de Jesucrist, tan evocada en aquestes novel·les, sembla que tingui unes conseqüències històriques ben diferents si és considerada una mort-fracàs o una mort-victòria.

Podria sospitar-se que la qüestió es va plantejar així per a Dostoievski: si Crist no és Déu, no accepto Déu. En certa manera es tracta del plantejament d'Hipòlit i d'Ivan Karamàzov: tal vegada hi ha un Déu, però si aquest Déu ha vençut a Crist, jo no l'accepto ni accepto l'harmonia universal que ha de deduir-se de l'existència d'un Déu. En el fons és gairebé el mateix que dir que no hi ha Déu, perquè un Déu autor d'una harmonia universal injusta i inacceptable no podria ser Déu. "¿Pots admetre que els homes consentís sin a acceptar aquesta felicitat al preu de la sang d'un petit màrtir?", pregunta Ivan a Alíoxa. Aquest respon que no ho pot admetre, però afegeix aquelles paraules: "M'has preguntat si existeix en tot el món un Esser que tingui el dret de perdonar. Sí, aquest Esser existeix. Ho pot perdonar tot, tothom i per tot, perquè és ell qui ha vessat la seva sang innocent per tots i per tot. Tú l'has oblidat, és Ell la pedra angular de l'edifici, i és Ell a qui correspon cridar: "Tenies raó, Senyor, perquè els teus camins en són revelats!" *Cal veure en aquest màrtir un de no Déu, perquè un màrtir humà, per admirable que fos, no tindrà dret a perdonar*

9 les intencions implícites a aquells moments.

Si Crist no és Déu, té raó Ivan. Si Crist és Déu, pensa Dostoievski, els camins divins ens són revelats, és Jesucrist qui fa acceptable la creació i dóna un sentit a la vida. Potser hi ha un Déu, però Jesucrist només va ser un home --admirable--: aquesta és l'opinió de molts éssers humans i el dubte que va viure ~~així~~ Dostoievski. Però l'afirmació a la qual va arribar és aquesta: si Jesucrist és més que un home, aleshores és que hi ha Déu.

Des del dubte de la seva joventut Dostoievski arribava a aquesta

fe. Una fe, però, que no exclou els moments ~~de dubte~~ i les zones de dubte. Aquesta realitat, ben normal, com és normal que en un home de dubte hi hagi ^{menys} moments i zones de fe, i que hi ~~sigui~~ ^{hagi} també dubtes i fons i tots ~~fe~~ instants de fe en l'ateu, queda molt més reflexada en les novel·les que en l'obra periodística, i aquest és un dels motius ~~per~~ pels quals l'interès del Dostoievski novel·lista sigui molt més gran que el del periodista polèmic.

Passa aquí un altre fet també habitual. El periodista, l'assagista, el científic en matèries socials acostuma a presentar-se al seu públic com un home d'una peça. Es un home públic. Té una determinada ideologia i es veu més o menys constituït en allò que Pau de Tars anomena espectacle: "som fets espectacle, per al món". Espectacle, alguna cosa que és mirada, examinada, jutjada, oferta als homes. Aquesta consciència de ser espectacle acostuma a endurir una mica, per dir-ho així, la imatge de la ideologia pública que s'ofereix. Els possibles dubtes queden amagats, fins i tot totalment esbandits d'aquell tipus d'escrits. El periodista marxista, ~~el~~ l'assagista cristià, el científic positivista, acostumaran a callar en les seves obres els propis dubtes mentre aquests no arribin a un nivell que els obligui, ^{per la seva} ~~pel seu~~ importància, a declarar-los. No significa això que aquests homes menteixin públicament. Res d'això, són fidels a la seva ideologia, però d'una manera peculiar que la pressió social dels lectors, la seva pròpia figura pública, els imposa. El periodista marxista, cristià, positivista... Es mostra en els seus articles en certa manera més marxista, cristià, positivista... d'allò que és si ~~alguna~~ fos possible de fotografiar exactament tot el que pensa i sent en tots els moments de la seva vida. Com el polític o el bisbe, per posar altres exemples. L'espectacle que són els fa amagar, no que sigui a vegades i inconscientment, una zona de complexitat i de dubtes que resta ^{a l'ombra} ~~amagada~~. Així passa amb el periodista polèmic Dostoievski. Un periodista polèmic no pot exhibir inseguretats, vacil·la-

cions, incerteses. Això perjudicaria ~~el que ell creu~~ el combat per ^{allí} que ell creu que és la veritat. D'aquesta actitud psicològica se'n poden derivar, i és evident que se'n deriven en Dostoievski, una ~~ideal~~ presentació ideològica en blanc i negre, una exageració, un oblit dels arguments adversos. No ~~que~~ és que aquesta part que es manifesti en els seus articles polèmics no sigui autèntica, però si que és només una part d'allò que pensa. La resta pot quedar amagada.

En canvi, el novel·lista no és en aquell sentit un personatge públic, és molt menys un espectacle al qual, en consciència, l'escriptor cregui que ha de ser fidel. La novel·la permet al novel·lista en general i al novel·lista Dostoievski en particular de lliurar-se en allò que escriu de manera més completa. Amagat en certa mesura en els seus personatges pot aconseguir que en aquest ambient de llibertat més gran no quedi silenciada aquella part que el periodista ~~amaga~~ ^{no esmenta}.

Es això el que passa en les novel·les de Dostoievski estudiades aquí, i que explica en bona mesura la diferència del que diu, sobre els mateixos temes, a les novel·les i al "Diari d'un escriptor". I ~~que~~, en un ^{per altra banda molt} home ~~més~~ dotat per exposar una ideologia mitjançant la novel·la que l'article, fa que aquestes dues parts de la seva obra tinguin un ^(tan gran) interès ~~(des)~~ desigual. Ara bé, és evident que allí on es lliura sencer Dostoievski és en les novel·les, i tractar de copsar i definir la seva ideologia sobretot a través del periodista seria un clar error crític, encara que sigui un error en el qual s'hagi caigut. I no es tracta només que el Dostoievski periodista sigui, comparat amb el novel·lista, un Dostoievski ^{evidentment} menor, sinó que, sent allò que més el preocupa a les novel·les, com va repetir clarament, les idees, si es vol estudiar la seva ideologia i l'evolució que va tenir en aquest aspectes sigui en les novel·les on calgui anar ~~principalment~~ essencialment.

L'evolució ideològica de la novel·lística de Dostoievski es va

polaritzant cap a aquelles tres sèries de "questions esmentades abans. Però l'evolució en les seves quatre grans novel·les no deixa de presentar les zones de dubte que personalment va conèixer l'autor. El fet que és essencialment una evolució que parteix d'unes "questions no resoltes ho diu ben clar que aquelles sèries de "questions es puguin plantejar, i més encara sigui obligat plantejar-les, en forma de preguntes. Dostoievski no parteix, o només parteix en part, d'unes conclusions que li semblin realment sòlides: les quatre novel·les estudiades aquí són certament l'exposició d'una ideologia més o menys clara que ja té el novel·lista en posar-se a escriure, però són també una recerca per arribar a trobar, mitjançant l'obra, unes respostes que el novel·lista no té en començar, o que no les té plenament.

Podem pensar, per exemple, que quan Dostoevski comença a treballar en el pla de "Els germans Karamàzov" sap més o menys vaguement que aquest o aquell personatge donaran unes respostes que són les que ell considera veritables. Però també que no sap ben bé quines seran les respostes, i que aquestes li vindran donades fins a un cert punt per la vida novel·lística --que ell encara ~~desconeix~~ ^{av} en no coneix en tots els seus punts-- del Dostoievski-Zòsim, el Dostoievski-Alioixa i el Dostoievski-Dmitri. I també que no és, en principi, impossible, que hagués resultat que, contràriament als seus propòsits inicials, les respostes veritables haguessin estat les del Dostoievski-Ivan i fins i tot del Dostoievski-diabla que s'apareix a Ivan. Es a dir, que les grans novel·les de Dostoievski són, per al seu autor, una recerca, i una recerca arriscada, i els dos fets constitueixen un dels grans atractius peculiars de l'escriptor rus.

El Dostoievski periodista no hauria pogut exposar en uns articles una argumentació sobre ~~l'harmonia~~ el rebuig de l'harmonia universal tan vigorosa i punyent com la que exposa Ivan Karamàzov. En bona part perquè no pot dir públicament que a ell, l'ortodoxe Fiodor

Dostoievski, se li ha acudit aquesta argumentació i és conscient de la força que té --i que té també per a ell--. Com a novel·lista ho pot fer, arriscant-se no sols a que hi hagi lectors que quedin més convençuts per l'argumentació d'Ivan que per la de Zòsim, sinó arriscant-se també a la possibilitat que ell mateix n'hagués quedat més convençut, amb totes les conseqüències que això voldria dir per la novel·la que estava escrivint i per la seva vida. En mesura diferent, aquestes novel·les es poden considerar com una expressió d'aquella lluita entre la fe i el dubte a la qual es referia en la carta escrita en sortir del penal.

Ia encara com una lluita entre Crist i la veritat, o contra la sospita ja esmentada que es pogués deslligar Crist i la veritat. Havia dit que si això fos cert preferiria estar amb Crist que amb la veritat, i encara que la seva evolució ideològica és cada cop més la d'identificar Crist i veritat, la ~~gran~~ honestetat d'aquestes quatre novel·les --fora d'alguns aspectes polèmics de "Els dimonis"-- es que es veu que si arribés al convenciment que Crist i veritat estan deslligats ~~la ideologia de Dostoievski~~ ho acceptaria. Aleshores la ideologia de Dostoievski seria una altra de la que coneixem, potser semblant a la dels liberals dels anys 40, com Belinski, o a les dels nihilistes dels 60, com Txernitxevski. I és en aquesta qüestió de Crist i la veritat on Dostoievski s'enfronta principalment amb els Belinski i els Txernitxevski, i amb tots els revolucionaris russos del seu temps. Es la gran qüestió que els separa i aquella que principalment posa actitud i verí en la seva oposició.

Perquè la concepció del cristianisme que té Dostoievski té essencialment una dimensió social, no és només una salvació més enllà de la història. Com passa sovint a la tradició de l'ortodòxia russa, és un cristianisme on el qual es pot trobar una primacia de la caritat sobre la salvació personal. En el volum primer d'aquesta obra (1) ~~va ser estudiada la qüestió~~ van ser estudiades unes concepcions del

(1)

cristianisme com una manera de viure i com una manera de morir. Es va veure que cert cristianisme, ofegat dins l'estructura capitalista, es convertia fàcilment en una manera de morir: en ser tant difícil de viure un cristianisme evangèlic d'amor al proïsme en una societat basada en la divisió de classes i en l'explotació d'altres homes, el cristianisme restava arraconat al moment de la mort, quan es sortia de la vida i de l'estructura. Uns components socials privilegiaven la imatge de Déu jutge sever, imatge privilegiada per uns sectors socials determinats i que servia, conscientment o inconscientment, per protegir i enfortir l'estructura de la societat ^{capitalista}. La condemna eterna era la gran arma religiosa i social, i també per això era una rebel·lió que uns novel·listes poguessin insinuar que Déu salvava, al darrer moment, uns homes contra les regles religioses i socials acceptades. També va ser possible de veure que a mesura que el catolicisme d'Occident prenia consciència de les injustícies de l'estructura capitalista i del pes de l'Església en ella, el cristianisme anava desplaçant-se des d'una religió-manera-de-morir a una religió-manera-de-viure.

Es ben interessant de veure que en la concepció cristiana de Dostoievski no hi juga pràcticament cap paper el cristianisme com a manera de morir: és una manera de viure. Hi haurà aquí influència de la tradició ortodoxa pre-capitalista, hi haurà peculiaritats personals, però sembla cert que cal veure-hi també una absència de ~~qual-~~ ^{la} ~~seva~~ concepció del cristianisme com una força bloquejadora de l'estructura transformació social. Esquematitzant, es pot dir que en el catolicisme dominant a l'Europa occidental durant el temps de la primera revolució industrial, i perllongat en amplis sectors durant les primeres dècades del segle XX, actuava així com a bloquejador de la transformació social: per als ~~tre~~ les classes treballadores el catolicisme era presentat com una manera de viure en la qual ~~el~~ un dels factors característics era la resignació davant l'ordre social estab-

blert i l'acceptació d'aquest. Com expressió d'això n'hi haurà prou, aquí, esmentar que Lleó XIII, el papa més avançat del segle XIX, considerava que "el dret de propietat i de possessió" havia de restar a cobert de tot atac, i que "la distinció de classes és, sens dubte, essencial en tot estat ben constituit" (^{encíclica} Graves de Comuni", 1891) i que a l'encíclica "Quod Apostolici Muneris" (1881), sobre el socialisme, escrivia aquestes paraules que la immensa majoria dels catòlics de l'època trobaven ben naturals: ~~i que fins i tot alguns sectors de l'Església jutjaven liberals.~~ "Com que els seguidors del socialisme es recluten principalment entre els artesans i els obrers que, cansats potser de les condicions dels seu treball, es deixen arrastrar fàcilment per l'esperança de les riqueses i la promesa dels béns aliens, és oportú d'afavorir les associacions d'artesans i d'obriers, que col·locats sota la tutela de la religió, acostumin als seus membres a contentar-se amb la seva sort, a suportar meritòriament els treballs i a portar sempre una vida aàcible i ordenada".

"Una vida apacible i ordenada... sota la tutela de la religió". Es clar que això significava un bloqueig, invocant motius religiosos, de la transformació social. Allò que es demanava a "artesans i obrers" era un cristianisme peculiar com a ~~forma de~~ manera de viure, les principals característiques del qual eren la paciència i la resignació, mentre als rics catòlics --~~resta de sectors aristocràtics~~ de l'aristocràcia i burgesia-- se'ls demanava, a part d'una assistència benèfica i de combatre certs abusos de la societat capitalista, fets que tampoc no significaven la transformació de la societat, sinó la seva perpetuació de l'ordre establert llimat de d'alguns abusos esclatants, una fidelitat a la dogmàtica cristiana i a les conseqüències ideològiques que n'eren deduides ~~en aquell temps~~ en aquell temps, l'obediència a l'autoritat eclesiàstica i la protecció d'aquesta, i l'observància de determinades normes de vida, sobretot en l'àmbit sexual.

Els principals instruments meta-històrics, per aconseguir tot això

eren la salvació o la condemna ~~persona~~ individuals i eternes. De fet, el sistema venia recolzat amb aquestes "armes sobrenaturals" tant per uns com per altres. Però mentre per als "artesans i obrers" el seu destí etern estava estretament lligat amb la seva vida diària de treball, i se'ls demanava que "s'accontentessin amb la seva sort", la vida eterna estava ^{sobretot} lligada amb la seva acceptació de doctrines i amb la obediència, respecte i si calia defensa de l'autoritat eclesiàstica, no amb la seva vida econòmico-social. Aquest era un sector de la vida humana on l'Església, generalitzant, intervenia quan es tractava dels proletaris, i que deixava fora de la seva intervenció, fins gairebé acabat el segle XIX, i encara amb molta cautela, quan es tractava de les classes dominants. *opressores.*

Dit d'una altra manera: per als proletaris el cristianisme proposat normalment era una manera de ^{viure pacient i resignada} ~~vida~~, segons la qual serien jutjats. Mentre per a les classes dominants, quan els membres d'aquestes eren catòlics, era una manera de viure que excolia la vida econòmica i social. ^{pràcticament} Excloues ~~tot~~ aquestes activitats d'una importància enorme en qualsevol vida humana, i essent tan contrària a una vida evangèlica basada en la igualtat fonamental dels homes per la seva filiació divina i en ^{la} ~~la~~ fraternitat, el cristianisme en les classes dominants passava lògicament a privilegiar el moment de la mort i la salvació personal, i en la "bona mort" que obria pas a la salvació a penes hi eren comptats, per als membres de les classes dominants, tot allò que es referís a la seva vida passada en l'àmbit econòmic i social, i la consideració d'aquesta conducta hauria plantejat difícils problemes si s'hagués volgut atendre el cristianisme evangèlic.

Manera de viure que no excloïa res, que afectava tota una classe i que per tant era presentada com una mena de salvació ^{eterna} ~~de~~ les classes treballadores, i manera de viure que només incloïa alguns aspectes i que es presentava més com una salvació individual que com a una salvació de classe, i que per tant privilegiava la manera de morir i

la salvació individual, vet aquí ^{les} ~~els~~ dos ^{tipus} ~~menes~~ de cristianisme que generalitzant eren proposats als dos grans sectors socials de l'Europa d'aquell temps. Per dir-ho així, les classes treballadores s'havien de salvar com a ^{clases} ~~clases~~, mentre els membres de les classes dominants s'havien de salvar individualment, perquè com a classe ja estaven salvades. Si aquests dos cristianismes proposats eren diferents en diversos aspectes, coincidien en considerar que era cristià l'ordre ^{econòmic i social} ~~establert~~: resulta natural, doncs, que les classes treballadores s'haguessin de salvar col·lectivament, acceptant-lo, i que per a les classes dominants aquests factors no comptessin, perquè evidentment acceptaven i defensaven l'ordre econòmic i social establert, i es tractava d'una salvació individual segons la seva actitud davant altres problemes.

La concepció del cristianisme que es pot deduir de les grans novel·les de Dostoievski és diferent. La salvació individual que preocupa i fins i tot obsedeix molts personatges de novel·listes de l'Europa occidental del XIX més o menys influïts per ~~el~~ catolicisme de l'època hi juga ben poc paper en les obres de Dostoievski. Dos culpables, Raskólnikov i Dmitri Karamàzov, per exemple, ~~estan ben poc~~ no estan realment preocupats per la seva salvació individual i eterna: allò que els interessa és la seva actitud i conducta ètica aquí a la terra. Sònia Marmelàdova, a "Crim i càstig", no argumenta sobre la salvació o el càstig eterns per fer que Raskólnikov s'obri a allò que ella creu que és la veritat: argumenta sobre la dignitat de tota persona humana, sobre el Crist que ressucita, sobre la necessitat del penediment i de l'expiació, però aquests darrers sense referències a la vida eterna, sinó com a reconciliació necessària, ara i aquí, amb Déu i els homes. Són aquelles tres sèries de qüestions les que preocupen els personatges, no la salvació individual. Naturalment que la salvació dels éssers humans hi té, com a qualsevol concepció cristiana, un paper, però és prou diferent d'aquell indicat. Dostoievski creu en l'alegria del paradís, i creu en l'infern, encara que sobre aquest es mostri ~~ben~~ reservat i tal vegada es pugui pensar que no el veu pas

etern: n'és exemple el cas que explica el diable a Ivan Karamàzov, en realitat cas que se li havia acudit al mateix Ivan: un filòsof afeu va ser condemnat, i la seva condemna era la de recórrer a l'espai sideral un quadrilió de kilòmetres abans d'entrar al paradís, i el propi diable diu que a la fives ^{el mateix} reconciliarà: "prou sé que al capdaval em reconciliaré; faré el meu quadrilió de quilòmetres i coneixeré el secret".

Es significativa la insistència d'alguns personatges: l'estàrets Zòsim, el seu germà, el visitant misteriós, en dir que segons quina fos la visió, actitud i conducta dels éssers humans aquests s'adonarien que el paradís ja és aquí a la terra. No tracta això de negar el paradís després de la mort, sinó de començar-lo aquí, per una transformació alhora individual i social. La salvació individual és al·ludida en un cas extensament en un cas. Es tracta de Marmelàdov, a "Crim i càtig", un borratxo, funcionari despedit primer per reducció de plantilla, després per la seva afició a la beguda, amb una nombrosa família, marginat, desgraciat i miserable. Després de beure Marmelàdov diu exaltat a Raskólnihov en una taberna:

"--¿Potser creus, traficant, que he trobat dolça aquesta mitja ampolla teva? Al seu fons he trobat dolor, dolor i llàgrimes; i en beure-la les he trobat. De nosatres tindrà compassió Aquell que la va tenir de tothom: és l'Unic, és el Jutge. Vindrà el darrer dia i preguntarà: ¿On es la filla que s'ha sacrificat per una madrastra rencuniosa i tísica, per uns nens aliens? ¿On es la filla que ha tingut compassió del seu pare terrenal, borratxo perdut, sense horroritzar-se de les seves bestialitats?» I dirà: «!Vine! T'he perdonat una vegada, t'he perdonat una vegada... També ara et son perdonats els teus molts pecats per haver estimat tant...» I perdonarà la meua Sònia, la perdonarà, la perdonarà, sé molt bé que la perdonarà... !Ho he sentit així, en el meu cor, no fa molt, quan vaig ser a casa seva! Jutjarà i perdonarà tothom, a bons i dolents, als prudents i als humils. I quan els

16

hagi perdonat, llavors també ens cridarà a nosaltres: «!Sortiu vosaltres!», ens dirà. «!Que surtin els borratxos, que surtin els porucs, que surtin els ^{impudics} ~~imptics~~!» Sortirem tots, sense avergonyir-nos, i ens posarem drets. Dirà: «Sou uns porcs. Teneiu la imatge i el segell de la Bèstia; pero !acosteu-vos també vosaltres!» Els assenyats exclamaran, els raonables exclamaran: «!Senyor! ¿Per què admetes aquests?» I dirà: «Doncs els accepto, assenyats; els accepto, raonables, perquè cap d'ells no s'ha considerat digne de ser rebut...» Estendrà els braços cap a nosaltres, nosaltres ens acostarem, ens posarem a plorar... i ho comprendrem tot. !Llavors ho comprendrem tot!... I tots comprendran, Katerina Ivànovna també comprendrà... !Senyor, vinga a nosaltres el teu Regne!"

Es una de les rares escenes on aquest tema hi és evocat, i resulta significativa perquè aquí la imatge de Déu presentada no és la d'aquell Déu jutge sever i es refereix a uns éssers que, com Marmelàdov, han anat a pertànyer, ~~ni~~ per les circumstàncies socials, ~~ni~~ per responsabilitats pròpies, al sector de marginats i miserables. En qualsevol cas, el poble de la societat ~~que~~ descriuen aquestes novel·les no és que davant la salvació eterna estigui situat en posició difícil, com passava amb les classes proletàries segons la visió indicada d'aquell catolicisme. Al contrari, el poble rus i ortodoxe està salvat, segons Dostoievski, i és per ell per qui arribarà la salvació de Rússia i fins i tot molt m's enllà de les fronteres russes. El poble està salvat perquè, com diu Mishkin, com diu l'stàrets Zòsim, no ha perdut el sentit del veritable cristianisme: és ell qui copsa l'essència del cristianisme, és ell qui sap comprendre el veritable significat de la Bíblia si aquesta li és ~~llegida amb sensibilitat~~ i explicada amb senzillesa.

Dostoievski no deixa de fer crítiques al poble, sobretot per boca de l'stàrets Zòsim, però és una crítica comprensiva. Si el

poble augmenta el pecat això és en gran part per causa dels inicis de la revolució industrial i per l'exemple de les classes elevades. Però el poble no ha deixat de creure, reconeix Déu, "plora llàgrimes d'entendriments". I cal recordar que Dostoievski ha conegut íntimament, durant els quatre anys del penal, els exemples que ~~per~~^{un} podrien semblar que més l'haurien d'allunyar a ell de qualsevol consideració optimista sobre el poble rus. Perquè al penal, amb una minoria de persones instruídes, ~~nobles~~^{de la noblesa} ~~condemnats~~^{des} per motius ~~re~~ polítics i religiosos, hi havia ~~criminals i condemnats~~ gent del poble condemnada pels motius més espantosos. I Dostoievski, que per la seva condició d'home instruít, per ser tingut per noble, per la seva natural inadaptació a aquell ambient, va ser tractat per bona part dels seus companys de penal amb indiferència, desdeny i fins i tot agressivitat, i en va patir molt, arribà a descobrir, precisament en "aquell infern", grans qualitats en aquella gent. "No em creuràs --escrivia al seu germà Michael--, però hi ha caràcters profunds, forts, magnífics, i quanta alegria donava buscar sota la tosca escorça l'autèntic or". Per això va poder dir, a la fi de la seva vida, al filosof Soloviov, i alguna cosa de realment autèntic hi ha d'haver a les seves paraules, encara que es pugui sospitar que potser no hi són tampoc alienes les els embelliments que sovint l'home fa del seu passat: "¡Per mi va ser una gran felicitat! ¡Siberia i el penal! ... Unicament allí vaig viure una vida sana i feliç, allí em vaig comprendre a mi mateix, amic meu... Vaig comprendre a Crist... Vaig comprendre l'home rus i em vaig comprendre i vaig sentir que jo també era rus, que era un del poble rus. Llavors em van venir a l'esperit les millors idees, que ara no fan més que tornar una altra vegada i amb menys claredat. ¡Ah, si l'enviessin a vostè al penal!" I als "Records de la casa dels morts" escriu: "Aquesta gent és extraordinària. Potser és la més forta i la més dotada del nostre poble. S'han perdut d'una manera anormal, ilegítima, sense remissió. ¿I qui és el culpable?... Aquesta és la qüestió: qui és el

culpable".

En qualsevol cas, per a Dostoievski el poble no és el culpable. El Dostoievski novel·lista es mostra sempre disposat a justificar i perdonar el poble, els pobres, i no pot ser aliè a això la seva concepció del cristianisme. Fins i tot Fedka, l'assassí de "Els dimonis", podria exhibir com a justificació que no hauria arribat a ser criminal si el seu amo no se l'hagués jugat a les cartes. En D'alguna manera no importa massa que el poble rus de l'època tingués en el fons un viu i arrelat sentit ^{d'allò} ~~del~~ que Dostoievski considera el veritable cristianisme, ~~com pensava el novel·lista,~~ o que fos "profundament ateu", com afirmava Belinski; allò que interessa ara és el que Dostoievski creia: creia que Crist i la veritat, ~~estaven en el poble~~ ja un i l'altra units per a ell, es manifestaven en el poble. En un article necrològic sobre ^{Nékrassov,} ~~Nékrassov,~~ el poeta de l'alliberament dels serfs, publicat el 1879, Dostoievski escriu unes paraules que, com és habitual en aquests casos, el revelen a ell mateix en lloar allò que lloa:

"El seu amor pel poble es el que declara en favor de Nékrassov. ¿Per què un "home pràctic" aniria a entusiasmar-se pel poble? Els altres tracten d'agafar un ofici lucratiu. (...) ¿Es feia rendes amb els seus ^{d'}enterriments en favor del poble? Crec que és impossible simular l'amor ~~apert~~ ^{apert} que tradueixen els versos de Nékrassov. En tots els moments penosos de la seva vida es va girar cap al poble; l'estimava amb tota la seva angoixa i tot el seu dolor. Compr^eneu això, i tot Nékrassov us apareixerà clar, tant l'home com el poeta. Posant el seu talent al servei dels pobres, li semblava expiar una mica. Allò essencial és que les seves simpaties no van anar cap ~~els qui l'~~ allò que estimaven i veneraven els homes que el rodejaven. Van anar cap als afligits, cap als qui sofrien, cap als humiliats. Quan sentia fàstic de la vida que portava, anava al seu poble natal, s'agenollava sobre els graons de la seva pobre església i trobava curació de tots els seus mals. No hagués escollit aquesta mena de consol si no hagués

748

cregut. Si no va trobar en la vida res que fos més digne d'amor que el poble, és que havia comprès que la veritat està en el poble, que en ell és on es conserva (...) En el mujik viciós, la humiliada i humiliant imatge del qual veia aleshores, el turmentava ^{allavors} aleshores, ^{hè} veia alguna cosa de veritable i de santa que no podia deixar d'admirar, que no podia deixar de comprendre amb tot el seu cor. Per això jo l'he posat en el rang dels qui han reconegut la veritat popular".

Fos o nos fos el poble rus profundament religiós, ^{el} mitifiqués o no ^{el} mitifiqués Dostoievski, el portés a vegades a una mena de religió nacional agressiva que prou altres cops la veïés com a ^{pacífica} salvadora ^{pacífica} pacífica, arribés o no arribés a pensar a vegades, ~~que no es tractava~~ que com el pare Pàisius a "Els germans Karamàzov", que no es tractava que l'Església es convertís en Estat --això seria ^{Roma} segons el pare Pàisius i Dostoievski,-- si no que l'Estat es convertís en Església, s'enlairés fins a ella i es tornés Església, "una Església damunt tota la terra", i que aquesta era "la missió sublim ~~de l'ortodòxia~~ reservada a l'ortodòxia en aquest món", el cert és que Dostoievski va anar evolucionant cap a creure en una "veritat popular" íntimament lligada amb la seva concepció del cristianisme.

Per a ell el poble rus, amb tots els seus defectes, tenia la fe ortodoxa, i segons escrivia en un article sobre George Sand, "el concepte que és la base de la fe ortodoxa és que la glorificació de Crist té en sí prou eficàcia per conferir la salut". Dostoievski hauria pogut dir que fora de Crist, fora del Crist ortodoxe, no hi ha salvació. Fora del Crist ressucitat i present en el poble rus. Però sembla clar també que aquesta presència de Crist en el poble, aquesta presència de la veritat en el poble, està lligada amb la presència de Crist en els pobres ~~avui~~ i necessitats segons l'Evangeli de Mateu (25,31-46) sobre el judici del Fill de l'home, passatge redescobert significativament per sectors catòlics del ~~al~~ segle XX. Com és prou sabut, Mateu explica que els motius pels quals

el Fill de l'home

Vacollirà uns i condemnarà uns altres és ~~és~~ perquè li van donar de menjar quan tenia fam, de beure quan tenia set, acolliment quan era foraster, visita quan estava malalt o pres. I condemnarà a altres perquè no van fer això amb ell. I davant la sorpresa d'uns i d'altres el Fill de l'home dirà que allò que van fer, o no van fer, amb "un d'aquests germans meus tan petits", a ell ho van fer o no ho van fer.

Aquest conegut passatge --que és evident que Dostoievski recorda en aquelles paraules esmentades de Marmelàdov a "Crim i càstig"-- afirma la presència de Crist en els seus germans més petits: els pobres, malalts, perseguits, despallats. Precisament el poble segons la concepció de Dostoievski al penal i després de sortir-ne: "la humanitat adolorida" representada per Sònia Marmelàdovna, "els humiliats i ofesos" del títol de la novel·la, "els afligits, els qui sofreixen i els humiliats" de l'article dedicat a Nékrassov i de tantes pàgines novel·lístiques o periodístiques de Dostoievski.

Segons el passatge de Mateu els germans més petits ja estan salvats, i això ~~sempre ha estat així~~ havia agradat a Dostoievski: no són jutjats sino que en certa manera jutgen. ~~Es~~ És possible que això li agradés a Dostoievski, però sigui com sigui el cert que el poble de les seves novel·les no ha d'aconseguir la salvació eterna ^{mitjançant} ~~mitjançant~~ la paciència i la resignació davant la situació social, ~~social~~ ^{per això} sino que és el qui porta la salvació perquè d'alguna manera Crist està en ell i ja està salvat. Però, segons el passatge de l'Evangeli de Mateu hi ha altres éssers humans que si que han d'aconseguir la salvació: són els qui poden fer alguna cosa pels germans més petits. Traduint-ho a termes d'estructura social, són principalment els membres de les classes dominants o privilegiades. Tornant a aquelles esquemes generals del catolicisme de l'època, el cristianisme de Dostoievski presenta també diferències. El que demana a les "classes elevades" --l'expressió és seva-- és que no neguin a Crist i a Déu, que "no vulguin organitzar la justícia... sense el Crist".

Però per Dostoievski el ~~Crist~~⁷⁰ Crist-Déu es troba en el poble. D'alguna manera, per a ell deixar de creure en Crist es deixar de creure en la presència de Crist en el poble. Essent el seu cristianisme un cristianisme en el qual predomina la caritat sobre el neguit de la pròpia salvació personal, o bé on la salvació personal no és possible de deslligar-la de l'actitud davant de Crist present en el poble, és clar que allò que es demanarà a les "classes elevades" té una dimensió social.

Ja s'ha vist que a "Crim i càstig" és una representant del poble, i víctima de la societat, Sònia, la que afirma la presència de Crist en tots els homes que fa condemnable ~~l'assassinat~~ els assassinats de Raskòlnikov. Però en aquesta novel·la no intervé apareix encara explícitament allò que han de fer les classes elevades pels germans més petits i per la salvació de Rússia i d'altres països. Apareix com s'ha vist a "L'idiota": és la proposta del príncep Mishkin a la reunió a casa dels Epantxin. La proposta vol salvar al mateix temps les classes elevades i el poble: aquelles s'han de fer servidores d'aquest. La proposta, com ha quedat examinat, no es viable segons la novel·la: les classes elevades que són descrites a "L'idiota" no ~~pensen ni~~ volen jugar aquest paper que ^{se'l} ~~els~~ proposa: ~~el príncep~~: els germans més petits no seran atesos segons voldria Mishkin.

A "Crim i càstig" ha quedat establerta la igualtat fonamental dels homes, i l'existència d'una societat concreta que genera sofriment, i el camí individual d'expiació de culpes i d'amor als altres basat ^{en Crist} i sostingut ~~en~~ i per ^{ell} ~~Crist~~. A "L'idiota" es planteja la qüestió següent: davant la societat cal una opció activa de transformació per tal de millorar-la; l'opció podria ser escollida teòricament per les classes elevades però en la pràctica és rebutjada. Fins aquí, doncs, s'afirma que és desitjable de transformar la societat,

la revolució industrial. Com la majoria dels intel·lectuals russos de l'època, i fins i tot la majoria dels més avançats, Dostoievski mostra moltes reserves davant la industrialització. En el seu cas no solament per una preferència per tot allò que li sembla tradició russa i antipatia davant Europa, sino també per l'opressió del poble. Diu en el mateix article, i les seves paraules són semblants a les de l'estàrets Zòsim: "mai el poble no s'ha vist tan explotat i esclavitzat com a les fàbriques que ^{per totanys} ~~porten~~ a aqueta mena de senyors".

Però més importa ara de veure quin era, per Dostoievski, el paper que ~~tenien~~ ^{havia de} jugar els intel·lectuals --classes elevades per la instrucció-- davant el poble. En bona part d'aquí ve la seva denúncia apassionada en "Els dimonis". Per Dostoievski, el principal pecat de l'intel·lectual rus és ~~aquell que a ell mateix~~ allò que a ell mateix el va fer dubtar molt: Crist no és Déu, no existeix Déu. Allò que havia vist d'aprop amb companys dels anys 40, allò que veia, ja més de lluny, en els revolucionaris i nihilistes dels 60 i de després. A "Crim i càstig" ja presentava un jove intel·lectual, Raskòlnikov. Encara que pobre, la instrucció el pot lligar amb les classes elevades que han de jugar un paper a la societat i que tenen unes deures amb el poble. Raskòlnikov entra finalment en el que per Dostoievski és el bon camí de creure i d'expiar el seu orgull de creure's d'alguna manera Déu. Però Raskòlnikov desapareix de la vista del lector abans que pugui plantejar-se la dimensió social de la seva conversió. A "Els dimonis" reapareixen els intel·lectuals, gairebé sense paper a "L'idiota", i aquests sí que tenen uns propòsits sobre el futur de la societat russa. Aquests membres de les "classes elevades" protagonitzaran un intent de transformar la societat.

Segons Dostoievski, el pecat original d'aquests és haver-se apartat de Crist-Déu i del poble. El que tracta de demostrar és

que la transformació de la societat per ^{aquest} ~~aquest~~ camí potser serà possible, però que en qualsevol cas és funest. Stefan Verhovenski, el liberal dels 40, té la seva responsabilitat en això que passa. ~~Deïsta i indiferent, ha engendrat~~ És el pare de Piotr, el nihilista, com segons Dostoievski els liberals van ser els pares dels nihilistes. Van començar a allunyar-se de Déu i ~~del~~ poble: Piotr Verhovenski portarà això a les seves darreres conseqüències. Li diu Xàtov a Stefan Verkhovenski: "I pel qui no existeix el poble, no existeix Déu. Sàpiga que tots els qui deixen de comprendre el poble i no tenen contacte amb ell, perden alhora la fe dels seus pares i es converteixen en ateus o indiferents. Això que dic és exacte. És un fet fàcil de comprovar. Vet aquí perquè tots vostès, tots nosaltres, ara som vils ateus o miserables indiferents, res més. I vostè també, Stefan Trofimovitx".

Amb la ⁱⁿconsistència que és pròpia del personatge, a vegades Stefan Verhovenski és deïsta, a vegades indiferent, a vegades amb una llunyana admiració per un Crist que no és Déu. Admira Europa i menysprea el mujic. En qualsevol cas, oblida el poble. ^{tot} Per això encara que hagi tingut vagues aspiracions a canviar ~~la~~ societat, obre la porta als "dimonis" encarnats en el seu fill. És prou cert que es pot retreure ~~que~~ a Dostoievski ^{en presentar} ~~que~~ un revolucionari com Piotr Verhovenski, que proposa ~~una revolució~~ més aviat confusament, una caòtica destrucció per dominar, i que no té cap escrúpol ètic en els seus procediments, forja una imatge de revolucionari ben poc atractiva. També és cert que l'autor hagués pogut adduir el model real de Netxaev. [Però el que passa és que Dostoievski estava convençut, i potser es volia acabar de convèncer, que tot intent de transformació social que ignorés el Crist ~~+~~ Déu i el poble havia era "demoníac", havia de portar sense remei a les sinistres activitats de Piotr Verhovenski, i que aquest trobaria seguidors en la realitat: gent ingenua, idealista, desequilibrada o dividida en

Igualment que, per poca simpatia que Dostoievski tingués pels lí-
ders revolucionaris del seu temps, en podia haver trobat de més
generosos i humans.

2
i amb
tota la
càrrega
polèmica
dels intel·lectuals
rusos de l'època.
de l'època.

les seves aspiracions com són els adeptes de Piotr Verhovenski en "Els dimonis". Piotr Verhovenski, allunyat de Déu i sense amor pel poble, és l'exemple per Dostoievski de quina seria el resultat de la transformació social, i quins els mitjans utilitzats, per part d'aquells membres de les classes elevades per la seva instrucció. Alguna cosa funesta que vol denunciar amb tot l'apassionament ~~i amb la càrrega polèmica dels intel·lectuals russos de l'època~~ de qui ell mateix ha dubtat que Crist fos Déu. Qualsevol allunyament de Crist ha de portar necessàriament a Piotr Verhovenski i a Stavroguin, ^{si més no a Rússia i entre la gent instruída} aquesta això és una de les demostracions a les quals vol arribar Dostoievski, i com que vol demostrar massa la demostració resta poc convincent.

Però encara interessa més, ~~xxx~~ per descobrir el pensament de Dostoievski i la seva concepció del cristianisme, que no es va aturar aquí. Les classes elevades pel diner i la instrucció no es passaran al davant de cap moviment de reforma a Rússia, com mostra "El idiota" i "Els dimonis". ^{El canvi} ~~La revolució~~ que busquen els sectors revolucionaris que en certa manera pertanyen a les classes elevades seria un domini tirànic que passaria per mars de sang, segons intenta de mostrar en "Els dimonis". Però Dostoievski no resta aquí, en un conformisme social que seria contrari al seu amor al poble on Crist hi és present. I així arriba a "Els germans Karamàzov" des d'un procés dialèctic que comença pròpiament a "Crim i càstig".

A "Els germans Karamàzov" busca la dimensió social transformadora que ~~xxxxxx~~ parteix de la Sònia de "Crim i càstig" però que allà restava en un pla molt més individual. Inexistent la ~~opció~~ real opció reformadora de les classes elevades, i rebutjada la opció revolucionària dels intel·lectuals ateus o indiferents, Dostoievski arriba a un nivell on ha de proposar una altra opció. Una transformació alhora possible i desitjable segons ell, amb determinats punts de partença i amb determinats mitjans. Ja ha es-

tat examinat com, en successives onades, Dostoievski tracta de trobar i proposar aquesta opció transformadora a la seva obra cabdal, i com l'aplicació laica de la doctrina del monjo resta només plantejada i la mort ens impedirà saber com s'hauria concretat. La dona de Dostoievski va afirmar en les seves memòries que la segona novel·la projectada tenia com a protagonista Alioixa, vint anys més tard, quan Dmitri havia tornat de Sibèria. Alioixa seria un home madur i ^{hauria} ~~havia~~ passat per un drama sentimental amb Lisa Jojlàkova. El filosof Soloviov, aleshores jove, que va influir en Dostoievski en els darrers anys de la vida d'aquest, ~~i que l'acompanyà a Optina, el monestir que li serví com a model a "Els germans Karamàzov"~~, va escriure després de la mort del novel·lista: "Si volguéssim expressar en una sola paraula l'ideal social de Dostoievski preconitzava, aquesta paraula no seria "el poble" sino "l'església". La església com ideal social positiu havia de ser la idea central de la nova novel·la o de les noves sèries de novel·les, de les quals només va escriure la primera, "Els germans Karamàzov". Un altre testimoni va afirmar que el propi Dostoievski li havia dit que "escriuria una novel·la de la qual el protagonista seria Alioixa Karamàzov. Volia fer-lo passar pel monestir i convertir-lo en un revolucionari. Cometria un crim polític. L'executaria. Hauria buscat la veritat i en la seva recerca, naturalment, s'hauria fet revolucionari".

Cal considerar amb certa cautela aquests i altres testimonis. No salament ~~com~~ per què, encara que sigui amb la més gran bona fe, poden interpretar els propòsits de Dostoievski segons els seus desitjos, sinó perquè un novel·lista no sap exactament què serà la seva novel·la fins que l'ha escrita. El cert és que el projecte hi era i que el punt de partença al qual havia arribat per Alioixa era el cristià en el món. Quina hauria estat l'opció proposada i viscuda per ell no ho sabem, com tampoc fins a quin punt i per ~~a~~ qui hauria estat convincent. Tampoc com hauria resolt les pos-

2
Cdl 6
Wif. 178
sibles ambigüetats ja assenyalades en el discurs de Zòsim i en quin seria el model de fraternitat social efectiva proposat, extrem en el qual aquestes novel·les de Dostoievski és ~~men~~ prou menys clar i explícit que en els punts de partença i en els mitjans. 2

Reunint textos del Dostoievski periodista amb voluntat de provar que era un reaccionari, i res més que un reaccionari, es pot fer una antologia impressioant. Textos a favor del nacionalisme rus, del belicisme imperialista, d'exaltació del tsar ("Per al poble el tsar és l'encarnació del seu jo, de la seva vida, i de les seves esperances... Aquestes esperances es corroboren i enforteixen, perquè el tsar, després de l'alliberament dels serfs, ha vingut a ser de fet i no ~~d'~~ idea o d'esperança, el seu pare... la fe en el tsaar com el seu pare havia de salvar el poble... Mai el poble rus no es sublevarà contra els tsars... Sóc un servidor del tsar perquè els seus fills, el poble, els servidors del tsar, no són menyspreats"). Textos contra el sufragi universal ("...no es podria assenyalar invent més estúpid"), contra els jueus, contra diversos progressos a Europa, d'incomprensió davant la industrialització necessària, o alguns que tracten de d'oblidar la diferència entre les classes ("...entre totes les nostres classes socials hi ha més punts de contacte que diferències"). 2

2
Cdl 6
Wif. 178
Afirmacions d'aquest tipus del Dostoievski periodista no poden pas ser oblidades per donar una altra imatge d'ell. Però, a més que cal repetir que la importància del Dostoievski periodista és incomparablement més petita que la del novel·lista, també es podria fer una antologia de procedent dels articles i que presentés Dostoievski, l'antic conspirador condemnat a Sibèria, l'home que mai no va deixar de ser vigilat per la policia, uom un progressita. No caldria buscar massa per trobar textos de sincera compassió pel poble i de protesta per l'explotació econòmica del qual és víctima, d'exaltació de l'esperit de fraternitat entre

149
Totes les suposicions sobre el futur d'Alioixa són hipòtesi. ¿Revolucionari? Potser sí, perquè l'impuls transformador d'arrel cristiana li impediria la passivitat. Però potser no, perquè l'encarnació cristiana concreta a Rússia significava, per a Dostoievski, l'acceptació del poder diví del tsar, i fins i tot demanar al tsar una Constitució li podria semblar com un intent de treure poder a qui l'havia rebut de Déu ~~mitjançant~~ amb el suport i la benedicció de l'alt clero. Dostoievski es trobava enfrontat en unes contradiccions. Per una banda ha arribat a la convicció que el cristianisme nou i exigeix una efectiva transformació social històrica, una salvació terrestre, i el laic és enviat al món amb la missió de viure i propagar que l'existència humana només és vivible si s'accepta Déu, i que només per Crist els homes s'estimaran i edificaran una altra societat millor. Però, per l'altra, la confusió nacional-religiosa --d'una nació i d'una religió organitzades de manera determinada en un moment històric concret-- li poden servir de fre i ~~no~~ obligar-lo a limitar-se a exortacions generals sobre l'amor, la fraternitat, el respecte a tots els homes. De tal manera que es pot arribar a pensar que quan Mishkin es veu interromput per l'atac epilèptic en el moment de concretar com ha canviat ell i com han de canviar concretament els membres de les classes elevades, això li "serveix" a Dostoevski per no haver de concretar més. I semblantment que la mort li va ser "útil" per poder deixar Alioixa al llindar d'una missió que no hauria sabut, agafat entre aquelles contradiccions, com concretar, ^{o que si més no li hauria estat ben difícil.} Tot són hipòtesis i sense més valor que el que les hipòtesis poden tenir, però *totes elles semblen a amb prou elements per plantejar-les.*

O bé textos que fan pensar que l'ortodòxia tal com la somia Dostoievski ~~seria~~ acabaria sent com la Roma de Mishkin: "Una Església que no podrà mantenir-se sobre la terra sense exercir un poder polític universal".

els pobles, de comprensió pels motius ^{generosos que podien als} ~~nobles que podien~~ impulsar
a revolucionaris del seu temps, de ^{purgent} sàtira de les classes elevades.

Aquestes dues antologies, separades, donarien una imatge falsa del Dostoievski periodista . I encara serien menys exactes per ~~or~~ reflexar el Dostoievski novel·lista, perquè aquells indubtables trets reaccionaries es troben en mesura molt més petita en les novel·les. ^x No hi ha rastre en aquestes del belicisme imperialista ni de l'exaltació del tsar. L'unió del poble ~~rus~~ amb el tsar, alhora suposada realitat i ideal ~~en~~ als quals al·ludeix el periodista, no ~~es troba~~ ^{hi és} en les novel·les on significativament seria difícil trobar alguna referència ni que sigui a l'existència que a Rússia existís un tsar i encara menys al seu paper de pare del poble: en els projectes de salvació futura de Rússia de Mishkin i de Zòsim no hi ha una paraula sobre això. Pel que fa a l'església, aquella "església com a ideal social positiu" de la qual parla Soloviov, ~~d'aquest~~ ^{si un} tema ^{me} només tracten directament Ivan Karamàzov, Miússov i el pare Pàisius en una discussió en el monestir a "Els germans Karamàzov", de la qual és difícil de treure conclusions sòlides sobre el que pensava sobre això l'autor, a part que era un tema que havia entrat en les seves preocupacions. Ben cert que l'ortodòxia havia arribat a ser per a ell cada vegada més la veritable manifestació del cristianisme davant el catolicisme i el protestantisme. També hi ha ben poques referències a la seva opinió sobre les relacions ^{històriques} entre Estat i Església a Rússia esmentades al primer capítol d'aquest estudi. Fins i tot es podria dir que la paraula "església" no surt a les novel·les de Dostoievski fins a algun capítol de llibre segon de "Els gemans Karamàzov": el novel·lista Dostoievski es un novel·lista ben poc "eclesiàstic", per dir-ho així.

^{Moltíssima} Molta més importància tenen els problemes de Crist i de la seva divinitat, i de ~~la possible~~ aplicació de l'ètica cristiana

a la vida de l'individu i a la vida de la societat. Tal vegada el futur Alioixa hauria dit més coses sobre l'església "com a ideal social positiu": també aquí es tracta només de suposicions. El cert és que l'evolució de Dostoievski va del dubte sobre la divinitat de Crist a l'acceptació d'aquesta, i que descobreix a Crist primer en el poble que no pas en l'església oficial. Així com a Rússia, des de Pere el Gran, la minoria dirigent era sovint descristianitzada i havia convertit a l'església oficial burocratitzada en un poder stomès, Dostoievski creia descobrir el veritable cristianisme en allò que ara s'anomenaria la "base", el poble, i des d'allí en alguns dels membres de l'església oficial --com a l'stàrets Zòsim--.

Les dades elevades, en la novel·la de Dostoievski, no són mai presentades amb uns lectors sinistres sinó, al contrari, com el cristianisme per mi.

L'acceptació per part del Dostoievski madur d'una església no podia ser altra que la de l'església ortodoxa russa, però el camí va ser aquest i no el contrari.

I és precisament el descobriment de Crist, tan lligat amb el del poble, el que explica en bona part la passió polèmica de Dostoievski i la seva peculiar visió que socialment no hi ha salvació fora de Crist i del poble rus. La oposició clara que davant liberals, socialistes i revolucionaris que hi ha en algunes de les novel·les estudiades té la seva base principal en el fet que liberals, socialistes i revolucionaris negaven a Crist. En la hipòtesi que aquests haguessin acceptat a Crist, és ben lícit de suposar que ~~l'oposició~~ l'actitud de Dostoievski hauria estat molt diferent. Segons ell, el gran pecat d'aquest era negar Crist, la qual cosa suposava també per a ell ignorar el poble rus real, i suposava escollir sovint uns mitjans de violència que segons creia eren totalment oposats a l'exemple de Crist i a la fe en Crist-Déu. "Si no hi ha Déu, tot és permès": Raskólnikov per matar la usurera, Verhovenski assassinar Xàtov, Ivan Karamàzov desitjar la mort del seu pare. Es significatiu que "el tot és per-

més" oposa fonamentalment l'amor i la mort. L'amor als altres i la mort dels qui són vistos com un obstacle. Es l'amor, unit al sentiment que tots "som culpables per tot i per a tots", el qui fa que aquesta terra es pugui convertir en un paradís. I és significatiu, encara que no ho vagi dir explícitament com Tolstoi ni sigui comptat entre els precursors, que del Dostoievski novel·la se'n pugui deduir una ètica, també política, de "no-violència", evidentment nascuda de la seva concepció cristiana: el gran crim de d'aquestes novel·les és la mort violenta d'un ésser humà, ni que sigui només en desig. Senbla prou evident que aquest respecte per la vida de l'home és en ell conseqüència lògica de la seva concepció cristiana. Ni un "poll" com la vella usurera explotadora del pobres justifica per a ell la violència. I per la seva manera de pensar, aquest respecte per la vida humana s'esfrondra si cau la ~~crisis~~ fe en Déu i per tant la presència de Crist en tota persona humana. (Es cert, com ja s'ha vist, que en ocasions el Dostoievski periodista justifica i fins i tot lloa la violència bèlica, per ~~confuses~~ amb confuses raons patriòtico-religioses, però és aleshores un Dostoievski traïdor a la seva convicció profunda que no ha deixat d'exposar en les seves novel·les).

Així, doncs, aquesta convicció, enfortida pels exemples que creu trobar en la realitat del seu temps, és la que el fa oposar-se ~~en~~ a les tendències revolucionàries concretes que li sembla descobrir. Han negat a Crist i al poble, i ~~maguen~~ lògicament actuen de manera que vulnera aquella ètica d'amor a tots els homes. D'aquí ve la seva actitud, molt més que d'una venaració al tasr de la qual no es troba rastre a les seves novel·les, més que d'un acord amb una jerarquia eclesiàstica sotmesa al poder civil de la qual hi manquen també tota lloança i defensa a les novel·les, molt més que d'uns interessos econò-

mics que no són pas els seus --Dostoievski va ser tota la vida un forçat de la ploma, amb la cons~~seq~~uència d'una gairebé perpètua inseguretat i fins i tot angoixa econòmica agreujada per la seva poca previsió, la seva generositat amb alguns familiars, i durant una època no curta, la seva passió del joc; per altra banda, ^{la discutida} herència que anà als germans Dostoievski d'una propietat rural de la seva tia Kumanin arribà als darrers anys de la seva vida i poca influència va tenir en la seva situació econòmica--. Dostoievski, per altra banda amb idees poc clares i treballades sobre economia política, no podia tenir por que una revolució anés contra privilegis dels quals en gaudia ben poc; allò que temia era que, en ser capgirada la seva concepció cristiana, la vida dels homes es convertís en aquell ~~caos~~ caos de sang i de tirania que atribuïa als propòsits de Piotr Vehivenski, únic ~~caos~~ pervindre que segons ell esperava a la humanitat si es negava el Crist-Déu.

Però, ¿per què no empenia, com a tasca de novel·lista, la denúncia de la tirania i la sang que hi havia llavors a Rússia? Ja s'ha vist que era molt sensible a ~~la~~ l'explotació del poble rus, a la manca d'una fraternitat ~~ef~~ social efectiva, que progressivament es veu portat a cada cop més a tractar de proclamar-ne una ~~acord~~ acord amb ~~xxxxxx~~ els principis en els quals creia i pels mitjans que considerava cristians. Però les diverses tendències revolucionàries no anaven només contra una situació econòmica, social i política de la qual l'angoixat i vigilat Dostoievski no en treia cap privilegi especial, i n'havia estat i en certa manera n'era encara una víctima, sinó també, lògicament, i amb diferències, contra el tsarisme i l'església alhora sotmesa a ell però també afavorida perquè continués sotmesa. I contra moltes tradicions russes a les quals un nacionalista com Dostoievski es sentia portat a respectar-les. Però des dels temps d'Ivan

III el ~~blero~~ havia proclamat el poder diví del tsar, com a succe-
sor de l'emperador de Bizanci, i des d'aleshores els tsars, lògi-
cament, i fins quina fos la seva fe i pietat personals, no volien
pas renunciar a aquest altre suport social del seu poder. A
Rússia, anar contra el tsar era anar con també contra Déu. La
reacció del Dostoievski de l'època de les seves grans novel·les
havia de ser fàcilment la que va ser. El mateix es pot dir pel
que fa a l'església. I per bé que és significativa aquella absència
de defensa del tsar i de l'església oficial en les seves novel·les,
no resulta massa estrany que l'apassionat Dostoievski caigués
en el parany d'incloure, en bona part per la lògica actitud dels
altres, en la seva defensa de periodista, unes institucions que
la seva concepció cristiana no l'havia de portar en ella mateixa
a defensar.

Dostoievski no era pas pròpiament un privilegiat del sistema,
però si ho era en certa manera, i se n'adonava, en quant a la
instrucció. Es possible que això influís en la seva repetida
teoria de la culpabilitat universal. Dostoievski podia sentir-se
en aquest sentit una mica culpable de la situació del poble, i
així en aquella teoria, a part el component religiós --Crist
únic innocent, i per tant tots els homes d'alguna manera culpa-
bles, i reconèixer-ho és una forma ~~de~~ ^{de} reconèixer Déu--, i podia
haver un componet social. D'aquesta consciència, i de l'oposició
ferma a crear una fraternitat social efectiva que no passés pels
mitjans de fraternitat, ~~en~~ se'n podia derivar una altra propos-
ta ~~de~~ resignació per al poble, sobre la qual ^{hi ha} algunes ambigüitats
~~hi ha~~ en el discurs de Zòsim. Però ~~de~~ ^{cristiana} la concepció de Dostoievski
era diferent d'aquella esmentada en la generalitat del catoli-
cisme de l'època, ~~segons ella qual el poble havia de romandre~~
~~passiu~~ ^{el poble no havia de romandre passiu, però}. Per Dostoievski ~~no~~ ^{per} el poble era qui portada la
salvació. El poble s'havia de posar en marxa, havia d'actuar cap

a la realització d'aquella fraternitat. Per això necessitava no solament una consciència d'aquest fet, sino també uns líders que el conduïssin. Alhora que li donava aquesta consciència. Fracassades les ~~classes~~ classes elevades en aquesta tasca, i en això Dostoievski intueix el fracàs de la revolució burgesa al seu país; rebutjats pel novel·lista els revolucionaris ateus per les reons esmentades, un altre cop cal insistir que ^{Dostoievski} ~~el novel·lista~~ busca en la nova generació simbolitzada per Alioixa els capvadavants del poble en una acció social inspirada en la doctrina de Zòsim.

No cal ^{convinc} insistir ^{en la finalitat} en la incògnita ^{que} això fressa. I és evident que la història russa ~~no~~ va evolucionar en aquest sentit esbossat: ^{menys de quaranta anys més tard} després d'un breu intent de revolució burgesa, seran els revolucionaris ateus els qui arribaran al poder i emprendran la tasca de transformar l'antic imperi dels tsars. I, com havia profetitzat Dostoievski, la influència de Rússia s'estendrà a tants d'altres països, amb "una paraula nova" de la qual molts dels revolucionaris ~~descobrien~~ ^{descobrien} les paraules del novel·lista: "serà dita únicament per consagrar, ~~en~~ per fin, la fraternitat de tots els homes", encara que no pensin pas, com Dostoievski, que aquesta unió és "segons l'Evangeli de Crist".

Però, siguin quins siguin els desmentiments i les confirmacions que la història ha portat fins ara a les previsions i als desigs de Dostoievski, el que és clar és ^{per les} ~~la~~ sevas grans obres novel·lístiques ~~haurien estat unes altres sense l'Evangeli de Crist. A través del dubte, la tensió i les contradiccions, la seva obra novel·lística proclama no solament la presència de Crist en la història de Fiodor Dostoievski, sinó que és un altre episodi de la presència de Jesucrist en la història.~~

~~Siguin quins siguin els parers personals, l'obra novel·lística~~
de Dostoievski és, ^{novel·la} en les seves ~~obres~~ principals, un extraordinari debat sobre Déu, sobre Crist i sobre la vida humana. Un debat encarnat, existencial, i aquest arriba a un inter's ~~que~~ del qual queda molt lluny quan semblants temes són tractats pel periodista amb ambicions d'ideòleg, perquè Dostoievski estava molt més dotat per la novel·la ^{que} l'especulació. La poca confiança que Dostoievski tenia en les proves filosòfiques de l'existència de Déu --i el mateix podria dir-se de les proves de la inexistència de Déu-- es pot trobar en l'enfocament genreal del tema en les seves novel·les. Tal vegada l'episodi més ~~ni~~ explícit és ~~el~~ de la conversa de l'stàrst: Zòsim amb una dama que dubta --i significativament és de l'alta societat--. Diu ella:

"--!Es esgarrifós! ¿Com recobrar la fe? D'altra banda, només he cregut de debò quan era molt petita, mecànicament, quan no pensava... ¿Com arribar a la convicció? I per això vinc a inclinar-me davant vostre i a pregar-vos que m'ilumineu. Perquè, si deixo passar aquesta ocasió, ja mai més ningú no em respondrà. ¿Com arribar a la convicció, a la persuasió? ¿Amb quines proves? !Que en sóc de desventurada! Al meu voltant, ningú no se'n preocupa, gairebé ningú; i jo no puc aguantar aquest neguit tota sola. !Es ~~esgarrifós~~ esglaiós!"

"--Certament, és esglaiós. Però allà on no podem provar res, podem persuadir-nos.

"--¿I com, de quina manera?

"--Per l'experiència de l'amor que actua. Esforceu-vos a estimar el vostre proïsme amb ardor i sense parar. A mesura que progressareu en l'amor, us convencereu de l'existència de Déu i de la immortalitat de la vostra ànima. Si arribéssiu fins a la abnegació total en el vostre amor al proïsme, aleshores creuríeu sense cap dubte, cap dubte no podria ni tan sols esgarrinxar la vostra

ànima. L'experiència ho demostra."

I en la conversa es distingaix entre l'amor contemplatiu i l'amor actuant. L'stàrets recorda que un amic seu, metge, la deia bromejant, però amb tristesa:

"Estimo la humanitat, però m'admiro de mi mateix. Com més estimo la humanitat en general, ~~més estimo~~ menys estimo les persones en particular, considerats com a individus. Sovint he somniat apassionadament que ~~servia~~ a la humanitat ~~ixptsser~~ ... quan en realitat no puc viure amb ningú dos dies seguits en una mateixa habitació, ho sé per experiència (...) Em torno enemic dels homes, a penes entren en contacte amb mi. En canvi, com més detesto els homes en particular, més cremo d'amor per la humanitat en general". L'stàrets ho comenta; i acaba així: "Em reca de no poder dir-vos res de més animador, ja que l'amor que actua, comparat amb l'amor contemplatiu, resulta ~~quel~~ i espantós. L'amor contemplatiu té set de realització immediata i d'atenció general. Un arriba a donar la seva vida a condició que això no duri gaire temps, que tot s'enllesteixi ràpidament, com al teatre, i sota la mirada i els elogis de tothom. L'amor actuant és el treball i el domini de si mateix; per a alguns, tota una ciència".

A mesura que l'ésser humà progressi en l'amor es convencerà ^{- "allà on no podem parlar res" -} de l'existència de Déu i de la immortalitat de l'ànima. Però la pràctica d'aquest amor actuant, ho sap bé i ho diu l'stàrets, és ^{molt} ~~ben~~ difícil. En realitat, Dostoievski no troba més que un exemple acabat d'aquest amor: Crist. Aquest és l'ideal (¿que cal abandonar per irrealitzable?, es pregunta Ivan Karamàzov). Dostoievski creu en aquest ideal de Crist, i que ell és l'admirable exemple d'amor actuant proposat als homes. Però, el seu dubte és: ¿Crist és Déu?, ¿i si Déu no fos, com Crist, amor actuant, quina mena de Déu seria i perquè ^{í cam} seguir en el camí del amor actuant? Dostoievski es quedaria amb ~~aquest~~ Crist i amb aquest

camí. I davant ~~l'existència~~ el dubte proposat i àmpliament debatut, Déu no és amor perquè en la seva creació hi ha sofriment, la resposta també és la de ~~l'existència~~ l'existència de Crist: "Ell pot perdonar-ho tot, a tots i a tot", segons les paraules d'Alíoxa Karamàzov. Crist ve a l'home i l'home va ~~axò~~ Déu per Crist: aquesta és la conclusió de Dostoievski. I la manera de viure amb Déu és viure l'amor actuant que porta a la fe.

Però, si no hi ha Déu, ¿com viure? ¿Es pot viure sense Déu o contra Déu? ¿Es pot estimar la humanitat i els homes sense creure en Déu? Aquestes preguntes, i les respostes que hi dona Dostoievski, ja han estat examinades. Si no hi ha Déu, tot és permès, i aquesta frase repetida en les grans novel·les de Dostoievski té més abast que aquell que podria creure una reflexió superficial. No es tracta només que s'ensorria un món de normes ètiques ~~cap~~ acceptades, que s'obri el camí ^{a l'assassinat i} cap al libertinatge; es tracta que el "tot és permès" sigui la nova regla; ~~sigui una~~ una ètica basada en cada instant i situació, o bé un deure fundat sobre el mateix, o bé en el desenvolupament en la història cap a l'home total, o bé... Però, per a Dostoievski, la moral només es pot basar en allò més real, que per a ell és Déu, la realitat que ha tractat de buscar en la seva vida. L'home, per a ell, és un ésser al qual ^{de} li ha concedit existir i estimar. Diu Zòsim parlant de l'home: "Un ésser espiritual amb la seva aparició damunt la terra, ^(que) una sola vegada ha tingut possibilitat de dir: 'Existeixo i estimo'. Una vegada només li ha estat concedit un moment d'amor actiu i vivent; és amb aquesta finalitat que ha estat donada la vida terrestre, limitada dins el temps". Existir i estimar és el que va fer Crist, existir i estimar és ~~amb~~ amb amor actuant és el que han de fer els homes i l'amor actuant és el que els obrirà la fe en l'Amor Actuant, Déu revelat --malgrat tots els dubtes-- en Jesucrist.

O bé Déu no existeix, o bé potser existeix però no estima (Ivan Karamàzov), o bé ~~és~~ és el qui existeix i estima. Si ho estimés-sim tot, ja seríem al paradís, diuen ^{aquells} ~~els~~ personatges dostoiévskians ja esmentats: perquè alhora existirien i estimarien, esatrien doncs dins Déu. Però això no pot esborrar la realitat del sofriment, el vailet del somni ^{de Dmitri} ~~d'Ivan~~ Karamàzov, els nens torturats de les anècdotes reals d'Ivan Karamàzov, ~~en~~ les criatures explotades en ^{danant} les fàbriques de les quals parla l'stàrets. La conclusió ^{de} Dostoievski és que ~~la vida té~~ la vida té un sentit però que al mateix temps la creació no és acceptable i cal anar al món --recomanació de Zòsim als monjos i propòsit que hi vagi Alioixa-- per canviar-lo. Es significatiu que quan Alioixa ha vist ~~que~~ el cadàver del seu mestre comença a corrpomre's, contesti a Rakitin que li diu que Alioixa es revolta contra Déu: "No em revolto contra Déu, només 'no accepto el seu univers'". Així D'aquesta manera, Alioixa repeteix fins a cert punt les paraules que li ha dit el seu germà Ivan. Però aquest retorna el bitllet d'un món inacceptable. Alioixa recull la lliçó d'Ivan i ~~de~~ la de Zòsim: el món és inacceptable per raó del sofriment, i cal ~~canviar-lo~~ canviar-lo i es pot fer per l'amor actuant, la realització de l'home que és existir estimant. I tot això té el seu punt sòlid en l'existència històrica de Crist, i si Crist no ha ressucitat tot s'ensorraria, encara que valgués la pena d'estar amb ell i no amb la veritat de la total ensorrada.

Tal vegada es podria resumir així la qüestió plantejada: Dostoievski i el cristianisme. I, es pensi el que es pensi ~~de~~ les afirmacions de Dostoievski, i siguin quines siguin les limitacions i contradiccions ~~derivades dels condicionaments personals i històrics de Dostoievski en la seva successiva proposta de traducció social,~~ no sembla que sigui possible de negar ~~la~~ la profunditat dels seus plantejaments i l'esforç per trobar un possible sentit a la vida ~~individual i col·lectiva.~~ individual i col·lec-

tiva.

A través del dubte, la tensió i les contradiccions, aquestes novel·les proclamen no solament la presència de Crist en la història de Fiodor Dostoievski, sinó que ~~es~~^{son} un altre episodi de la presència de Jesucrist en la història.

CRONOLOGIA (1)

- 1821 30 d'octubre: neix a Moscou Fiodor Mijailovitx ~~El~~ Dostoievski, ^{segon} fill de Mijail Andreievitx Dostoievski, metge i major de l'exèrcit, i de Maria Fiodorovna Netxaev, filla d'un comerciant. Fiodor Mijailovitx Dostoievski va néixer a l'Hospital Maria (hospital dels pobres) del qual el seu pare era metge i on vivia la família. La seva infantesa passa entre dos mōns veïns: la residència familiar i els malalts pobres.
- 1825 Conjuració dels desembristes, militars d'idees liberals influits per la Revolució francesa. La conjuració serà durament reprimida. El nou tsar, Nicolau I, caracteritza així el caràcter que tindrà el seu regnat.
- 1830 Pushkin: "Eugeni Oneguin", obra començada el 1823.
Sublevació de Polònia, vençuda i sotmesa a un règim d'excepció.
- 1831 El doctor Dostoievski compra dos llogarrets: Darovoie i Txermaxnia. El nen Fiodor coneix la vida dels mujics.

(1) Els esdeveniments polítics, socials i econòmics, i les obres d'altres autors van assenyalats en cursiva.

- 1833-1837 Fiodor i el seu germà gran Mijail van a l'escola de Souxard i a l'internat de Txermak.
- 1837 Mor a Darovoie la mare de Dostoievski, de tisi.
Pashkin mor en duel.
- 1837 Els dos germans Dostoievski es traslladen a Sant Petersburg i ingressen a l'internat Kostomarov, preparatori a l'Escola Superior d'Enginyers Militars.
- 1838 Fiodor ingressa a l'Escola Superior d'Enginyers Militars.
Inici de la xarxa ferroviària. Inauguració del tren Sant Petersburg-Pavlovsk.
- 1839 El doctor Dostoievski és assassinat per uns serfs seus en el camp, entre Darovoie i Txermaknia. Els mujics eren víctimes del caràcter brutal i atrabiliari del doctor.
- 1840 Bakunin emigra a Europa.
Lérmontov: "Un heroi del nostre temps".
- 1841 Primeres obres literàries de Dostoievski, les peces teatrals "Boris Goudunov" i "Maria Stuart".
- 1842 Gogol: "Les ànimes mortes".
- 1843 Acaba la carrera. Nomenament en el cos d'Enginyers Militars. Treballa en un departament de Sant Petersburg.
- 1844 Es publica una traducció feta per Dostoievski: "Eugènia Grandet", de Balzac.
-

Dimiteix del cos d'enginyers.

- 1845 Escriu la novel·la "La pobra gent". El poeta Nekràsov i el crític liberal Belinski, el més destacat de l'època, acolleixen el manuscrit amb entusiasme.
- 1846 Publica "la pobra gent" en una col·lecció dirigida per Nekràsov.
Publica "El doble" i "La dispesera".
- 1847 Trenca amb Belinski i comença a assistir al cercle occidentalista i inconformista dels petrashevski.
Treballs periodístics.
Herzen s'exilia a Europa.
- 1848 Publica novel·les i narracions, entre les quals "Un cor feble" i "Les nits blanques". No retroba l'èxit de "La pobra gent".
Mort de Belinski.
Revolució a França.
Marx i Engels: "Manifest comunista".
A Rússia augmenten les lluites dels mujics contra els seus senyors; en un any quaranta-cinc aixecaments de grups rurals; divuit assassinats.
Segueixen les polèmiques entre els intel·lectuals occidentalistes i els eslavòfils.
- 1849 Publica "Netotxka Nezvánovna".
Relació amb Nicolai Spetxniiov, el més radical del cercle dels petrashevski. Propòsit i diligències per fer-se amb una premsa d'imprimir per a la conspiració: ai-
-

xò estava castigat amb la pena de mort. En una ^{on} reunió ^{ons} dels petrashevski, llegeix diverses vegades la carta de Belinski a Gogol, considerada un document subversiu.

23 d'abril a la matinada: detenció de Dostoievski, que és tancat a la forteresa de Pere i ~~Pau~~ Pau: Un espia policial s'havia infiltrat a les reunions dels petrashevski.

A la presó escriu "Un conte d'infant".

Setembre-novembre: procés amb els altres detinguts.

Veredict que no li és comunicat: vuit anys de treballs forçats a Sibèria.

22 de desembre: per ordre del tsar, els condemnats, que ignoren la veritable sentència, són víctimes d'un cruel simulacre d'execució de la pena de mort.

1850 Arribada, amb altres condemnats, a Tobolsk. Arribada al penal d'Omsk.

1850-1854 Presidi a Omsk: el tsar havia reduït la condemna de Dostoievski a quatre anys de penal i quatre de soldat. Primers atacs epilèptics --alguns biògrafs fan remuntar a la infantesa les primeres manifestacions d'aquesta enfermetat.

1854 Soldat en un batalló siberià a Semipalatinsk. Coneix el matrimoni Isaev; ell és un mestre borratxo, Dostoievski s'enamora d'ella. Coneix el compte Wrangel, protector seu en aquells anys.

Guerra de Crimea.

1855 Mort d'Isaev.

Mort del tsar Nicolau I i proclamació d'Alexandre II.

- 1856 Es ascendit a alfères.
Alexandre II promulga una amnistia pels desembristes de-
portats a Sibèria.
Bakunin empresonat a la forteresa Pere i Pau.
- 1857 Es casa amb Maria Dimitravna Isaeva. El fill d'aquesta
 li serà sempre motiu de dificultats i amargor.
 Publica "Un conte d'infant" amb un altre títol i amb
 seudònim.
Herzen incia a l'exili la publicació de "La campana". Du-
rarà fins 1867 i els exemplars de la revista introduïts
clandestinament a Rússia tindran molta influència.
- 1858 Alexandre II, que ha emancipat els seus serfs, els ce-
deix la propietat de la terra. La noblesa no segueix
aquesta orientació liberal.
- 1859 Obté la llicència de l'exèrcit.
 Publica "El somni de l'oncle" i "El poblet de Stepantxi-
 kovo".
 Es sotmès a vigilància policiaca permanent, que no cessa-
 rà fins a la seva mort.
 El matrimoni es trasllada a Tver. Autorització de resi-
 dir a Sant Petersburg. Autorització de publicar la re-
 vista mensual "El temps"; el seu germà Mijail en serà el
 director titular, i s'ocuparà de l'administració; ell
 de l'efectiva direcció literària i política.
Turguéniev: "Niu de nobles".
- 1860 Primer lliurament periodístic dels "Records de la casa
 dels morts"; malgrat les limitacions que suposa la cen-

surat, el testimoniatge sobre la vida als penals siberians impressionaran el fonament l'opinió.

1861 Comença la publicació de "Humiliats i ofesos" a la revista "El temps".

Coneix Pòlina Súslova.

El tsar Alexandre II publica el manifest sobre l'abolició del servatge a Rússia, pertinença pervivència de l'esclavatge en l'Europa del XIX. Aviat començarà l'emigració camperola cap a les grans ciutats.

1862 Publicació de "Records de la casa dels morts".

Coneix Txernitxevski, intel·lectual nihilista.

Viatge a Europa. Coneix alguns revolucionaris russos:

Hertzen a Londres; Bakunin.

Suïssa, Itàlia.

Relació amorosa amb Pòlina Súslova. La relació no serà reeixida per a cap dels dos. Alguns trets de Pòlina es podran trobar en futurs personatges novel·lístics.

~~Nastàsia i Aglaia a "El idiota", Lisa a "Els dimonis";~~

~~Grúixinka i Kàtia a "Els germans Karamàzov".~~

Creació de tribunals rurals amb jurats elegits a sort.

Turguéniev: "Pares i fills", on l'heroi és el primer nihilista de la literatura russa.

1863 Es prohibida la revista "El temps".

Segon viatge a Europa, amb Pòlina Súslova. Continua jugant a la ruleta. Retorna, sol, a Rússia.

Reformes: els "zemstvo", assembles elegides de districte i de govern. Preparació de les "dumes", consells municipals electius.

Insurrecció a Polònia, brutalment reprimida amb l'aju-

da de Bismarck.

Txernitxevski: "¿Què fer?"

- 1864 A "L'època", comença a publicar "Escrit en el soterrani".
Mort de la seva mul(ler, Maria Dmitrevna.
Mort del seu germà gran, Mijail; es fa càrrec dels deutes d'aquest.
Txernitxevski és deportat a Sibíria.
Reformes a la justícia i a l'ensenyament.
Fundació a Londres de la Primera Internacional.
- 1865 Dificultats econòmiques. "L'època"deixa de publicar-se".
Nou viatge a Europa.
Comença "Crim i càstig".
Intent, fracassat, de reconciliació amb Pòlina.
Marx: "El capital", volum primer.
- 1866 Publica "Crim i càstig".
Continuen les dificultats econòmiques i les exigències dels editors. Per tal de fer-hi front amb rapidesa, dicta "El jugador" a una taquígrafa, Anna Grigòrievna Snitkina.
Temptativa d'assassinat del tsar, que ha decebut les esperances dels radicals, els quals acusen d'insuficients i tardanes les reformes. Aquestes s'aniran estroncant.
★ Guèrres d'expansió imperialista a l'Àsia central i a Extrem orient.
- 1867 Es casa amb Anna Grigòrievna Snitkina.
El matrimoni va a Europa: Berlín, Dresde, Baden-Baden (on Dostoievski trenca amb Turguéniev), Basilea, Ginebra, on assisteix al Congrés per la pau.
Escriu "L'ideàta".

- 1868 Publica "L'idiota".
Naixement de la primera filla, Sofia, que mor poc després.
Florència.
- 1869 Venècia, Bolònia, Viena, Praga, Dresde. Naixement de la segona filla, Liubov.
El pla d'una novela mai no escrita: "Hagiografia d'un gran pecador", es refon amb el projecte de "Els dimonis", nascut d'un fet recent: a Moscou, l'estudiant Ivànov és assassinat pel revolucionari Netxaev.
Tolstoi: "Guerra i pau".
- 1870 Publica "L'etern marit".
Treballa en "Els dimonis".
Després de mil promeses incomplertes de deixar la ruleta, abandona ^{definitivament} el joc, *passio' que l'ha acompanyat en les seues estades a Europa i de la qual la seva dona n'ha estat víctima.*
Guerra franco-prussiana.
Neix Lenin.
1871. Retorn a Rússia. En entrar-hi, crema tots els seus papers per por de la policia.
Procès dels netxaevistes, al qual assisteix.
Naixement del tercer fill, Fiodor.
Comença a publicar "Els dimonis".
- 1872 Estada a Staraia-Russa, on retornarà sovint fins a la seva mort.
Redactor-cap de la revista de dretes "El ciutadà".
La Primera Internacional expulsa Bakunin i els seus partidaris a La Haia.
-

- 1873 "Diari d'un escriptor" publicat a "El ciutadà".
- 1874 Dimiteix de "El ciutadà". Dificultats amb la censura.
Cura d'aigües a Ems.
Comença "L'adolescent".
- 1875 Publicació de "L'adolescent".
Naixement del quart fill, Alexei.
- 1876 El "Diari d'un escriptor" es converteix en revista; hi publica articles, narracions.
Tolstoi: "Anna Karènina".
- 1877 Publica "El somni d'un home ridícul".
Elegit membre de l'Acadèmia de Ciències, secció de llengua i literatura russa.
- 1878 Mort el seu fill Alexei.
Amistat amb el jove filosof Vladimir Soloviov. Amb ell va uns dies al monestir d'Optina. Els dos fets es reflexen en "Els germans Karamàzov", novel·la en la qual ha començat a treballar.
Assisteix al procés de Vera Zassulitx, que havia atemptat contra el governador de Sant Petersburg per assotar un estudiant, càstig que el tsar havia abolit en començar el seu regnat. Moviment d'opinió en favor de la Zassulitx, que és absolta.
- 1879 Continua "Els germans Karamàzov".
- 1880 Va a Moscou per la inauguració d'un monument a Pushkin.
-

A les jornades Pushkin, pronuncia el discurs que li ¹dóna un sorollós troimf i que sembla reconciliar un moment les diverses tendències de l'"intelligentsia". Ell, per la seva banda, es reconcilia amb Turguéniev. Acaba "Els germans Karamàzov".

1881

Prepara la reaparició del "Diari d'un escriptor", interromput pel treball dels "Karamàzov".

Gener. Primera hemorràgia. Vetllada familiar que la seva germana enterboleix amb discussions d'herència. Noves hemorràgies. Confessió i comunió.

28 de gener: mort.

31 de gener: enterrament al monestir d'Alexandre Nevski.

Una multitud immensa.

1 de març: mor Alexandre II víctima d'un atemptat.

BIBLIOGRAFIA

La bibliografia sobre Dostoievski és extensíssima. Només dono aquí algunes obres més a l'abast del lector català que crec especialment interessants.

El "Dostoievski" de Henry Troyat (Destino, Barcelona, 1946) és, entre les biografies extenses i de lectura fàcil, prou recomanable com a iniciació.

També cal esmentar la part biogràfica del "Dostoievski" de Augusto Vidal (Barral, Barcelona, 1972), des d'una altra actitud ideològica. D'aquest llibre també és digne de destacar l'estudi del "Diari d'un escriptor".

"El universo religioso de Dostoievski", de Romano Guardini (Emecé, Buenos Aires, 1954), és un penetrant anàlisi d'aquesta temàtica, per bé que hi manca l'estudi de les implicacions històrico-socials.

Cal esmentar, de la crítica literària marxista, el "Dostoievski" dels "Ensayos sobre el realismo", de Georgy Luckàcs (Siglo XX, Buenos Aires, 1965).

Els primers capítols de "Orígenes y espíritu del comunismo ruso", de Nicolai Berdiaeff (Fomento de Cultura, València, 1958), donen

una orientació sobre les posicions de la "intelligentsia" russa de l'època de Dostoievski.

Sobre els revolucionaris russos d'aquella època cal esmentar "Los exilados románticos. Bakunin, Herzen, Ogarev", de E. H. Carr (Anagrama, Barcelona, 1969).

A "Cristianos en Rusia", de Nikita Struve (Estela, Barcelona, 1966) hi ha una bona síntesi informativa, ~~sebre l'Església~~ des del punt de vista ortodoxe, de l'Església russa fins a la Revolució d'Octubre.

Sobre el desenvolupament econòmic a la Rússia del segle XIX es llegirà amb profit l'estudi que hi és dedicat en "El atraso económico en su perspectiva histórica", de Alexander Gerschenkron (Ariel, Barcelona, 1958).

Traduccions catalanes de les obres de Dostoievski. Andreu Nin ens donà, abans de la guerra civil, la de la majoria de les novel·les més importants de l'escriptor rus. "Els germans Karamàzov" no va ser traduïda, i de manera també remarcable, fins més tard (Club Editor, 1961). Agraïixo al seu traductor, Joan Sales, l'autorització d'utilitzar el seu text com a base dels fragments de la novel·la que dono en aquest llibre.

INDEX

Introducció.....	
Dostoievski i el seu temps.....	
"Crim i càstig".....	
"L'idiota".....	
"Els dimonis".....	
Les "Els germans Karamàzov".....	
Dostoievski i el cristianisme..	
Cronologia.....	
Bibliografia.....	